

Wyniki Standardowe 2020 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 795
MAZOWSZE I PODLASIE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2022

Wyniki Standardowe 2020 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 795
MAZOWSZE I PODLASIE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż. Izabela Cholewa
mgr inż. Katarzyna Kambo

Warszawa 2022

Redakcja techniczna

Monika Furmaniak

Grażyna Nachtman

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-903-9

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Gospodarstw Rolnych

00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20

Tel.: +48 (22) 505 45 82

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

Uwagi wstępne	7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795).....	8
1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN	9
2. Analiza Wyników Standardowych	10
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych.....	10
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	13
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	37
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	37
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	39
Wnioski	59

Spis wykresów

Wykres 1.1-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie	8
Wykres 1.2-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 2.1-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	10
Wykres 2.1-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	11
Wykres 2.1-3	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)	12
Wykres 2.1-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	13
Wykres 2.1-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych	14
Wykres 2.1-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	15
Wykres 2.1-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	16
Wykres 2.1-8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych	17
Wykres 2.1-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych	18
Wykres 2.1-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	18
Wykres 2.1-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	19
Wykres 2.1-12	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych	20
Wykres 2.1-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych	21
Wykres 2.1-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	21
Wykres 2.1-15	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych	22
Wykres 2.1-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	23
Wykres 2.1-17	Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	24
Wykres 2.1-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych	25
Wykres 2.1-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych	26
Wykres 2.1-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych	26
Wykres 2.1-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	27
Wykres 2.1-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	28
Wykres 2.1-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	29
Wykres 2.1-24	Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	30
Wykres 2.1-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych	30
Wykres 2.1-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	31
Wykres 2.1-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	32
Wykres 2.1-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	33
Wykres 2.1-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	34
Wykres 2.1-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	34
Wykres 2.1-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych	36
Wykres 2.2-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej	37
Wykres 2.2-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	38

Wykres 2.2-3	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)	38
Wykres 2.2-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 2.2-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 2.2-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 2.2-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 2.2-8	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 2.2-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 2.2-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 2.2-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 2.2-12	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 2.2-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 2.2-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 2.2-15	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 2.2-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 2.2-17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 2.2-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 2.2-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 2.2-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 2.2-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	51
Wykres 2.2-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	52
Wykres 2.2-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 2.2-24	Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 2.2-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	54
Wykres 2.2-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	55
Wykres 2.2-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	55
Wykres 2.2-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	56
Wykres 2.2-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	57
Wykres 2.2-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	57
Wykres 2.2-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	58

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GR	- gospodarstwo rolne.
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
ONW	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ang. Less Favoured Areas (LFA)).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WDN	- wartość dodana netto.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRGR	- Zakład Rachunkowości Gospodarstw Rolnych.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2020. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Mazowsze i Podlasie (795)², obejmowało w analizowanym roku 341 356 gospodarstw. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2013”³, stanowiła co najmniej 4 000 euro Standardowej Produkcji.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących dochody gospodarstw rolnych (GR) znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2020 r. w regionie Mazowsze i Podlasie.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W związku z tym, że typ rolniczy „zwierzęta ziarnożerne” obejmuje m.in. gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz drobiu w znacznym stopniu różniące się skalą produkcji od 2013 roku dane z tego typu prezentowane są w dwóch odrębnych podtypach: trzoda chlewna i drób. W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne. Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Mazowsze i Podlasie, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw, wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

¹ Cholewa I.; Kambo K.: Wyniki Standardowe 2020 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 795 Mazowsze i Podlasie Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2022.

² Floriańczyk Z., Osuch D., Bocian M., Cholewa I., Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2019. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2018.

³ Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2013” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały omówione w publikacji: Bocian M.; Cholewa I.; Tarasiuk R.; Współczynniki Standardowej Produkcji „2013” dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017.

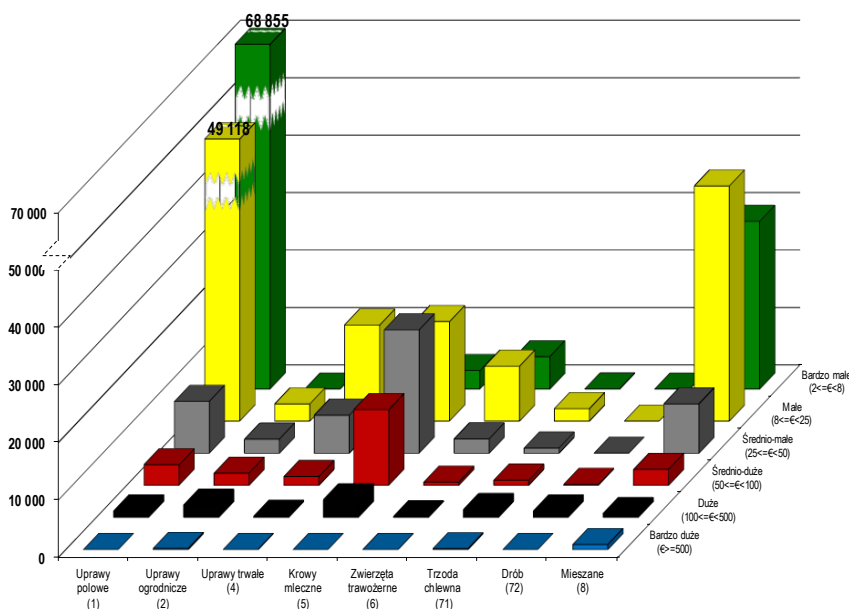
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji regionu FADN 795 oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według dwóch klasyfikacji zdefiniowanych Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej⁵ i typu rolniczego.

1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795)

Region Mazowsze i Podlasie charakteryzował się największym udziałem gospodarstw zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN – prawie 46% podmiotów (patrz: Wykres 1.1-1). W regionie tym dominowały gospodarstwa o typie „uprawy polowe” (39%) oraz gospodarstwa mieszane (24%). W porównaniu z innymi regionami, w regionie Mazowsze i Podlasie wyraźnie więcej było gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych - ponad 17%. Podobnie było w przypadku gospodarstw nastawionych na uprawy trwałe, które stanowiły prawie 10% podmiotów analizowanego regionu.

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie

⁴ Rozporządzenie Delegowane Komisji (UE) nr 1198/2014 z dnia 1 sierpnia 2014 r. uzupełniające rozporządzenie Rady (WE) nr 1217/2009 ustanawiające sieć zbierania danych rachunkowych o dochodach i działalności gospodarczej gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej oraz Rozporządzenie Wykonawcze Komisji (UE) 2015/220 z dnia 3 lutego 2015 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1217/2009 ustanawiającego sieć zbierania danych rachunkowych o dochodach i działalności gospodarczej gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej z późn.zm.

⁵ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

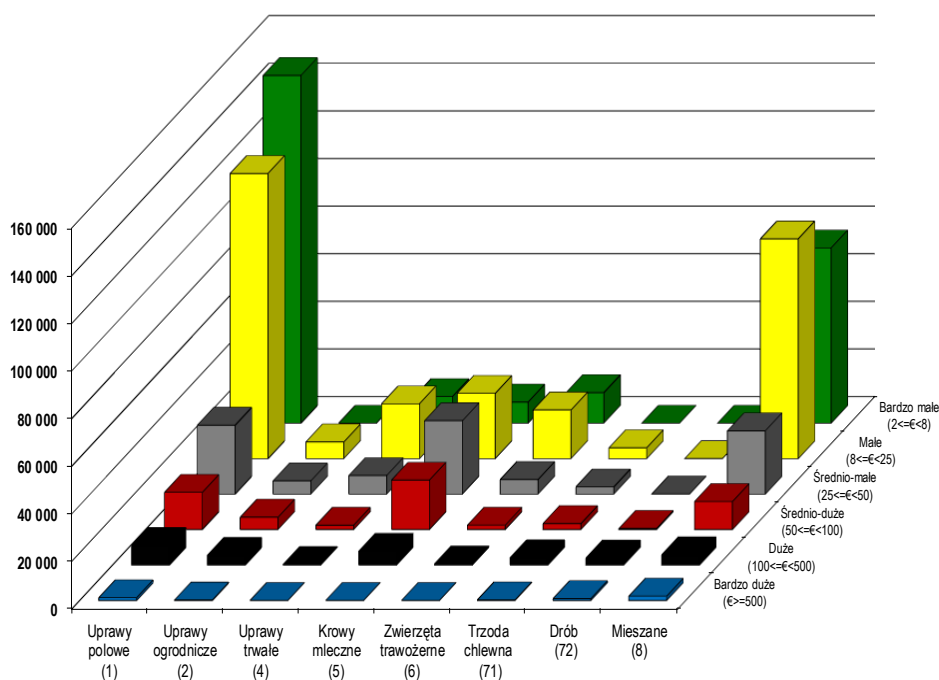
W typie gospodarstw „drób” (72) znalazło się tylko 14 gospodarstw w próbie. Z tego powodu w analizie wyników gospodarstw grupowanych według typów rolniczych (rozdział 2.1) grupa ta została pominięta.

Ponad 89% gospodarstw z pola obserwacji regionu Mazowsze i Podlasie znalazło się w klasach wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro SO (bardzo małe, małe, średnio-małe).

1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (tj. 43%) oraz gospodarstwa mieszane (ok. 28%). W przeważającej liczbie podmiotów (prawie 87%) wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro SO (patrz: Wykres 1.2-1). Badane parametry regionu Mazowsze i Podlasie były najbardziej zbliżone do średniej krajowej w porównaniu do pozostałych regionów Polskiego FADN.

Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

2. Analiza Wyników Standardowych

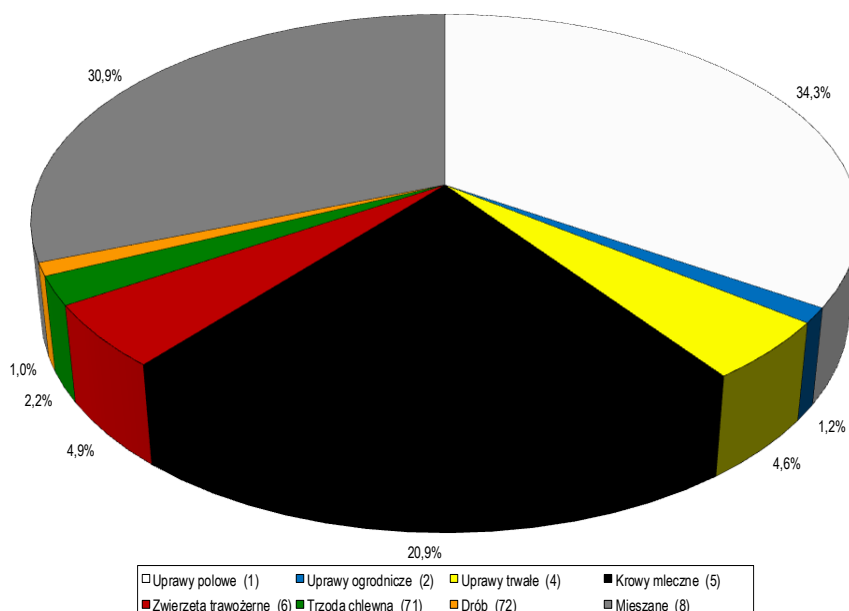
Analizę Wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, pogłowia zwierząt, nakładów pracy oraz Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw wyróżnionych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

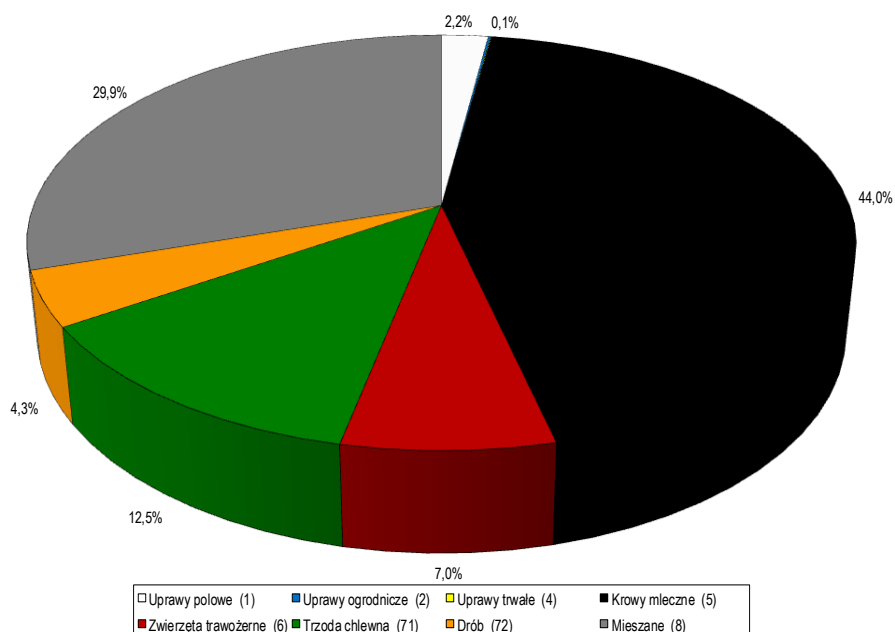
Biorąc pod uwagę strukturę zasobów ziemi w poszczególnych typach rolniczych (patrz: Wykres 2.1-1) należy zauważyć, że w rozpatrywanym regionie najwięcej zasobów ziemi użytkowały gospodarstwa nastawione na uprawy polowe (ponad 34%). Niewiele mniej - gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ok. 31%). Jednostki specjalizujące się w chowie krów mlecznych skupiały jedną piątą zasobów ziemi (ok. 21%). Najmniej ziemi użytkowały gospodarstwa specjalizujące się: w chowie drobiu oraz w uprawach ogrodniczych (po ok. 1%). Również znikomy obszar użytków rolnych z pola obserwacji regionu znajdował się w użytkowaniu gospodarstw trzodowych (ponad 2%).

Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

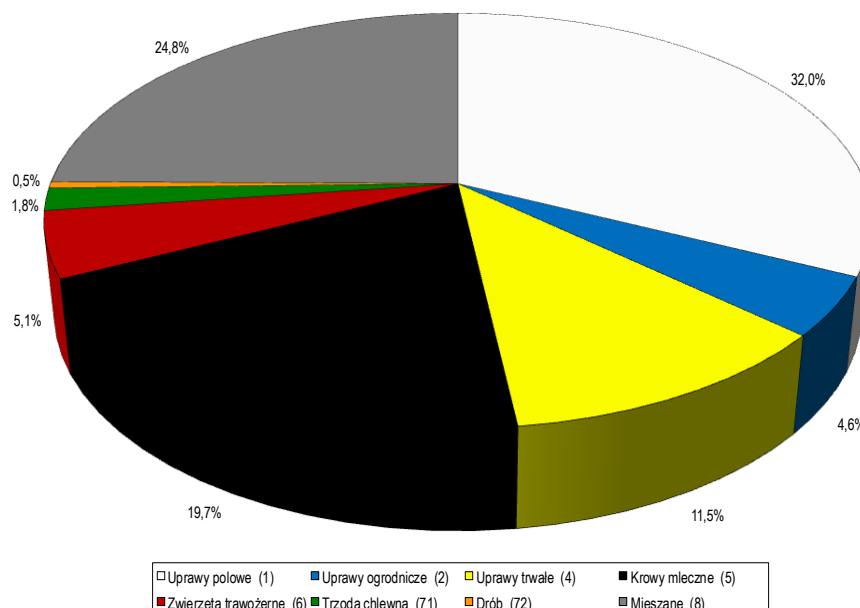
Rozkład pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU), zobrazony poprzez Wykres 2.1-2, wskazuje, że aż 44% pogłowia skoncentrowane było w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych, a ok. 30% - w gospodarstwach mieszanych. Natomiast zwierzęta nie wystąpiły w typie uprawy trwałe, a w typie uprawy ogrodnicze ich udział to zaledwie 0,1%.

Wykres 2.1-2 Pogłowia zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych angażowały 32% nakładów pracy ogółem wyrażonych liczbą osób pełnozatrudnionych (patrz: Wykres 2.1-3). Znaczna koncentracja nakładów pracy była też widoczna w gospodarstwach mieszanych (prawie 25%). Należy zauważyć, że w analizowanym regionie wystąpił relatywnie wysoki – w stosunku do pozostałych regionów - odsetek osób pełnozatrudnionych w gospodarstwach w typie rolniczym krowy mleczne (prawie 20%). Wynikało to ze znacznego udziału gospodarstw mleczarskich w ogólnej liczbie gospodarstw w rozpatrywanym regionie.

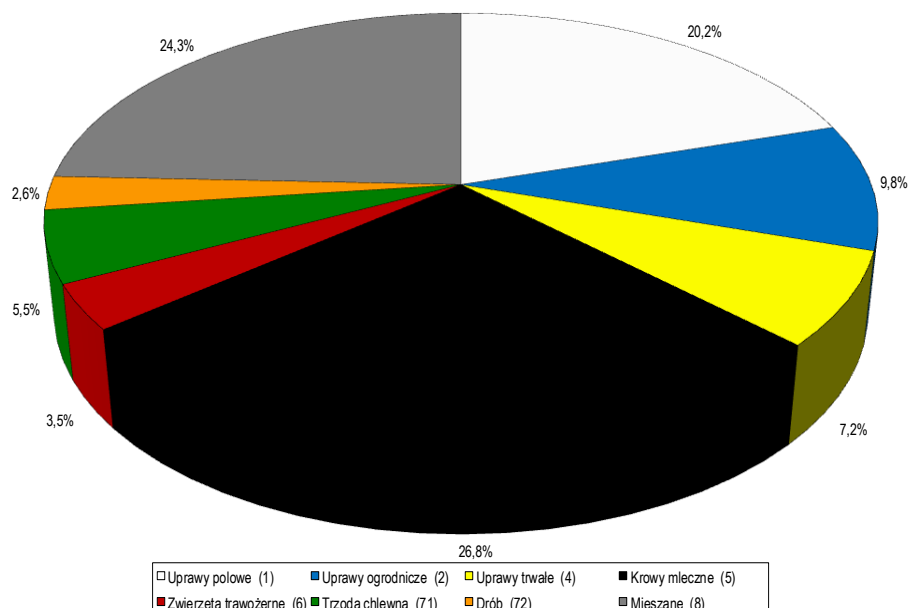
Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

Najwyższy udział w tworzeniu Standardowej Produkcji (SO)⁶ miały gospodarstwa mleczarskie (prawie 27%), zaraz za nimi uplasowały się jednostki z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 24%) oraz nastawione na uprawy polowe (ponad 20%). Natomiast gospodarstwa pozostałych typów osiągnęły odsetek rzędu od 2,6% (drobiarskie) do prawie 10% (ogrodnicze) (patrz: Wykres 2.1-4).

⁶ Standardową Produkcję należy rozumieć jako potencjalnie możliwą do wytworzenia wartość produkcji w przeciętnych warunkach przyrodniczo-ekonomicznych w danym regionie. Należy nadmienić, iż rolnicy lepiej zarządzający gospodarstwem, dysponujący lepszymi glebami itp., z reguły uzyskują wyższą wartość produkcji rolniczej (SE135+SE206) obliczonej na podstawie danych z rzeczywistej działalności, niż obliczonej na podstawie średnich współczynników SO.

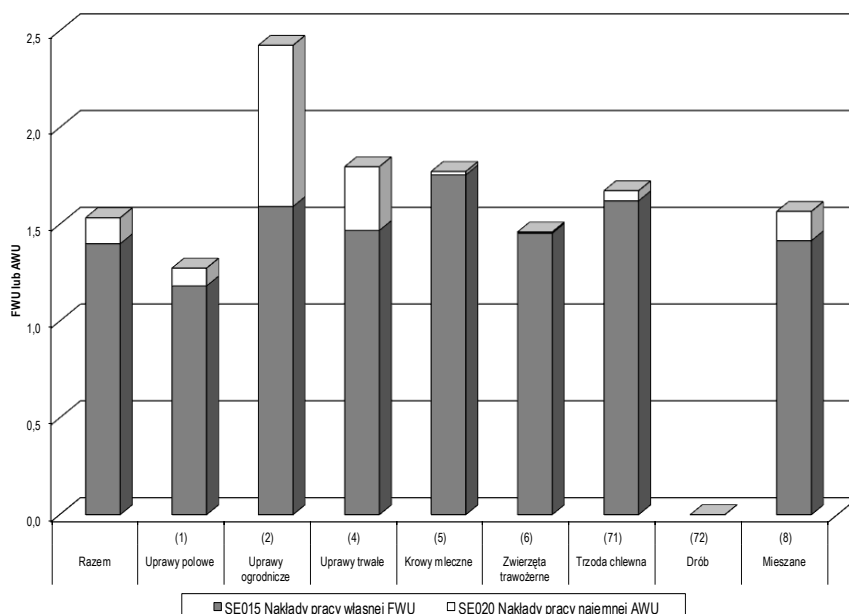
Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

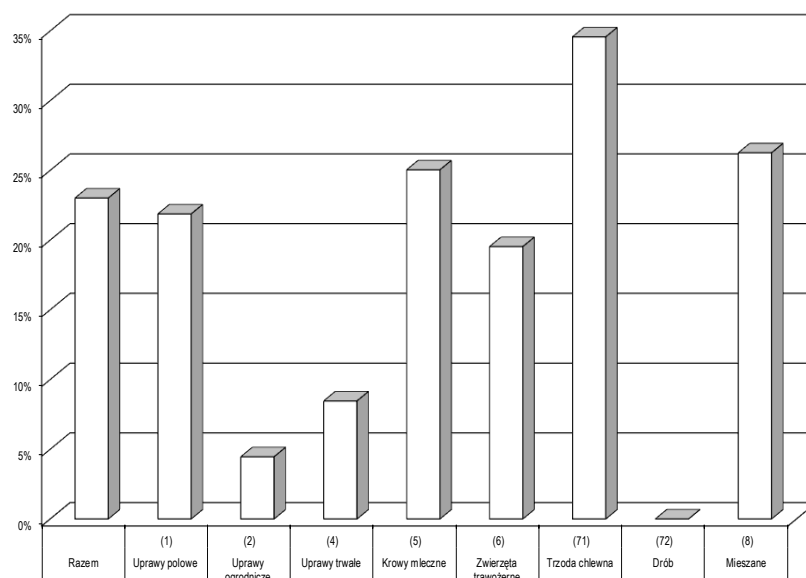
W gospodarstwach o profilu produkcyjnym ukierunkowanym na uprawy ogrodnicze ponoszone były największe nakłady pracy i w tym typie rolniczym najwyższy był udział pracy najemnej (ponad 34%) w porównaniu do pozostałych typów, w przypadku których w większym stopniu korzystano z pracy własnej niż najemnej. W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych udział pracy najemnej był również dość znaczący i wynosił ponad 18% nakładów pracy ogółem, podczas gdy w pozostałych typach (uprawy polowe, krowy mleczne, zwierzęta trawożerne, trzoda chlewna, mieszane) – tylko od 0,4% do prawie 10%. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych rolnicy prowadzili swoją działalność prawie wyłącznie w oparciu o nakłady pracy własnej. Jeszcze silniej zarysowało się to w przypadku gospodarstw w typie zwierzęta trawożerne (patrz: Wykres 2.1-5).

Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

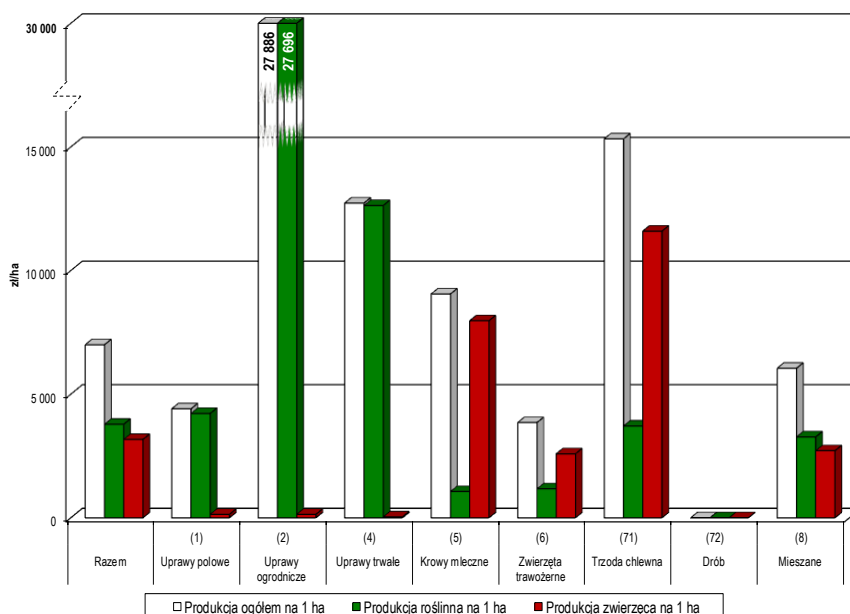
W rozpatrywanych gospodarstwach ziemia dodzierżawiona dość znacząco zwiększyła powierzchnię użytków rolnych będących do dyspozycji gospodarstw. Najwięcej (8 ha) dodzierżawiały gospodarstwa trzodowe, co stanowiło w granicach 35% powierzchni użytków rolnych tych gospodarstw. Po ponad 5 ha dodzierżawiały gospodarstwa mleczne oraz mieszane (25-26% użytków rolnych tych jednostek). Najmniej użytków rolnych dodzierżawiały gospodarstwa ogrodnicze (0,3 ha) oraz specjalizujące się w uprawach trwałych (0,7 ha), co stanowiło ok. 4,5 i 8,5% użytków gospodarstw tych typów. Niewielki, na tle pozostałych gospodarstw, udział ziemi dodzierżawionej w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych oraz trwałych wynika m.in. z konieczności poniesienia wydatków inwestycyjnych związanych z ziemią i ostonami. Podejmowanie inwestycji o długim okresie zwrotu na ziemiach dodzierżawionych jest obciążone wysokim ryzykiem (patrz: Wykres 2.1-6).

Wykres 2.1-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

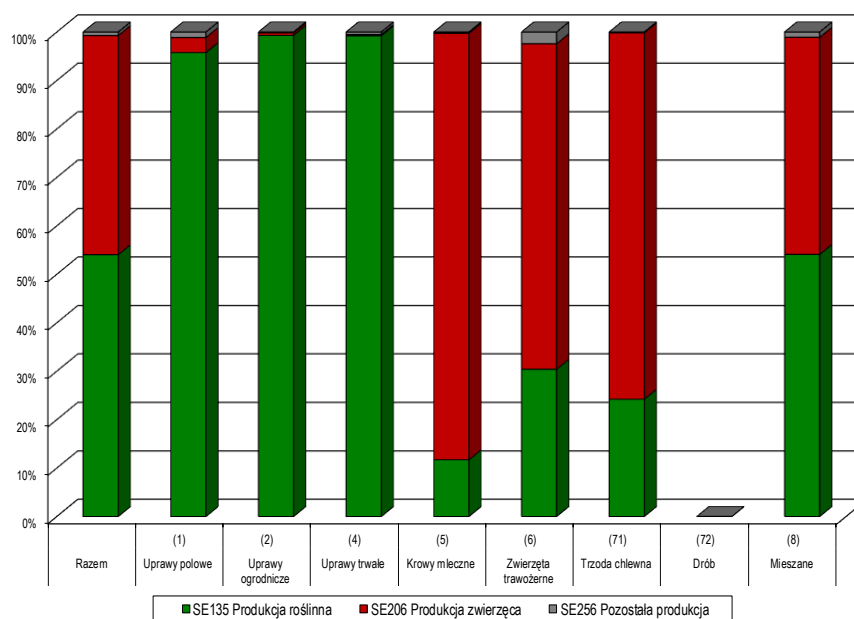
Najwyższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa ogrodnicze, co związane jest z tym, że znaczna część produkcji realizowana jest pod osłonami (patrz: Wykres 2.1-7). Relatywnie wysoka produktywność ziemi obserwowana jest także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej, w których produkcja w praktyce nie jest silnie uwarunkowana powierzchnią ziemi jaką dysponują te gospodarstwa. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych. Poza tymi gospodarstwami niższą produktywnością niż średnia z pola obserwacji regionu osiągnęły także gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz z produkcją mieszaną.

Wykres 2.1-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, ogrodniczych i polowych praktycznie całą wartość produkcji uzyskały tylko z produkcji roślinnej. W przeważających licznie gospodarstwach w typie rolniczym „uprawy polowe”, w regionie Mazowsze i Podlasie udział produkcji roślinnej osiągnął prawie 96% produkcji ogółem. W typach 5, 6 i 71 nastawionych na chów zwierząt produkcja zwierzęca stanowiła od 67% do 88% produkcji ogółem. Natomiast w jednostkach z produkcją mieszaną struktura produkcji była zbieżna z tą zaobserwowaną w przypadku średniej dla zbiorowości. We wszystkich analizowanych typach rolniczych pozostała produkcja⁷ była na niewielkim poziomie i stanowiła niewielki udział w produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-8).

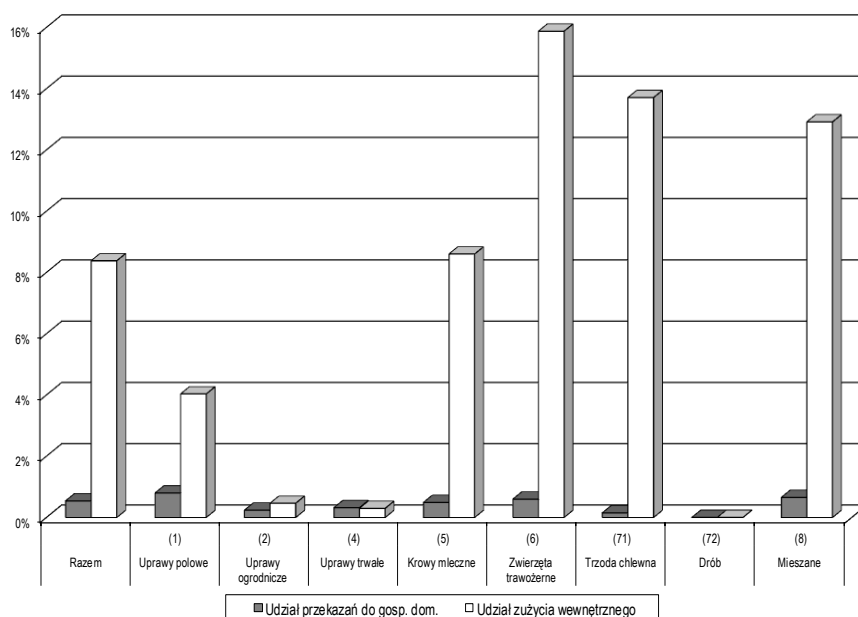
⁷ Wartość pozostałej produkcji (SE256) obejmuje: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

Dość wysokie zużycie wewnętrzne (od ok. 9% do 16% produkcji ogółem) miało miejsce w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt (typy 5, 6, 71). Praktycznie znikome zużycie odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych. Prawdopodobnie tę wyjaśnia zużycie dużej ilości pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą, co wpływa na zwiększenie zużycia wewnętrznego. W gospodarstwach mieszanych zaobserwowano również dość wysoki poziom zużycia wewnętrznego (prawie 13%). Jednak należy zauważyć, że są to gospodarstwa z dość dużym udziałem produkcji zwierzęcej.

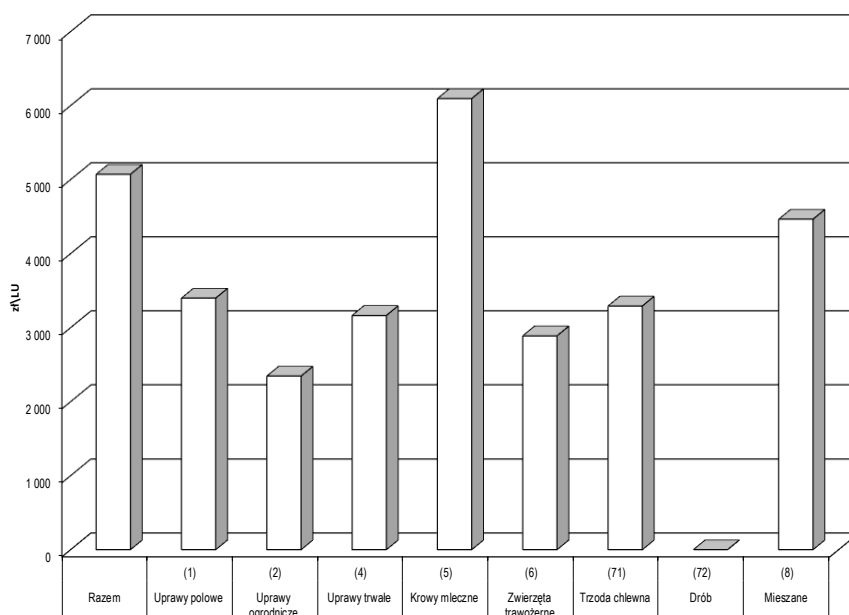
Udział przekazania do gospodarstwa domowego w wartości produkcji ogółem kształtował się na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych i nie przekroczył 1% produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-9). Największy udział tych przekazania zaobserwować można jednak w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych (0,8%).

Wykres 2.1-9 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych

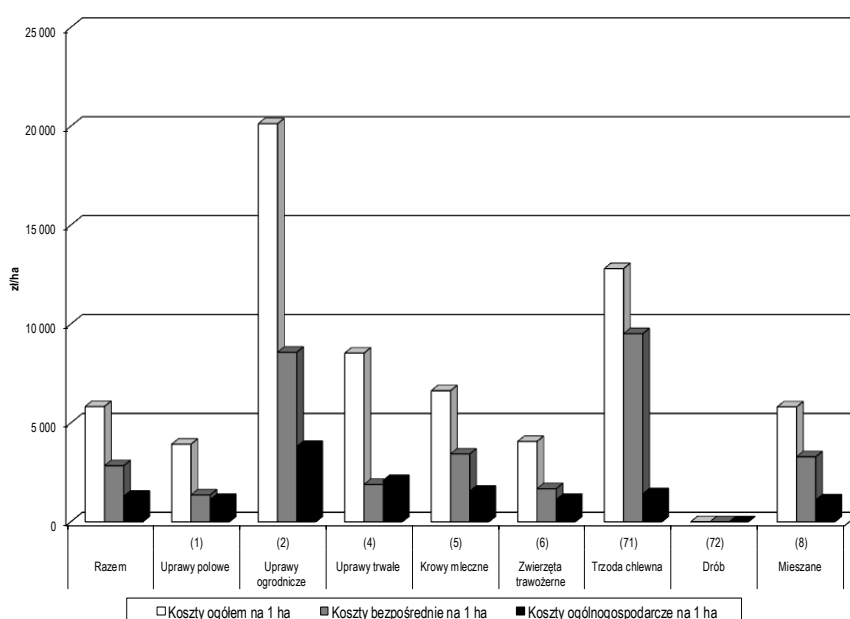
Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (Wykres 2.1-10). W gospodarstwach z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 - 8) najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych (6 094 zł/LU), a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (2 889 zł/LU). Zróżnicowanie produktywności zwierząt w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy 1, 2 i 4), ze względu na niskie pogłowie zwierząt lub jego brak, ma charakter losowy.

Wykres 2.1-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych

Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.1-11). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach trzodowych oraz ogrodniczych był kilkakrotnie wyższy niż w niektórych pozostałych typach rolniczych. Dość wysoką intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych. Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych typach wytwarza produkcję przy minimalnym wykorzystaniu użytków rolnych. W pozostałych typach (1, 5, 6, 8) poziom kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych bliższy był średniej w całej zbiorowości gospodarstw w regionie Mazowsze i Podlasie.

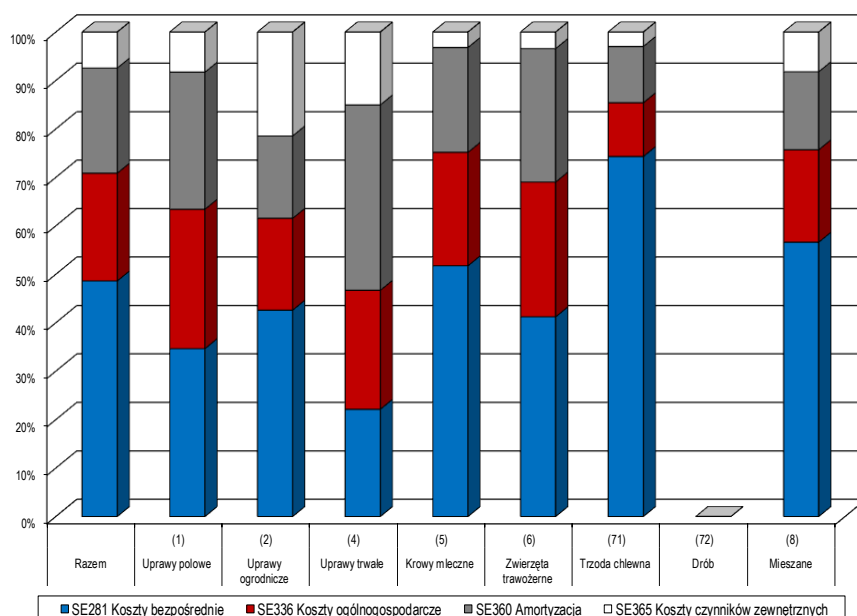
Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

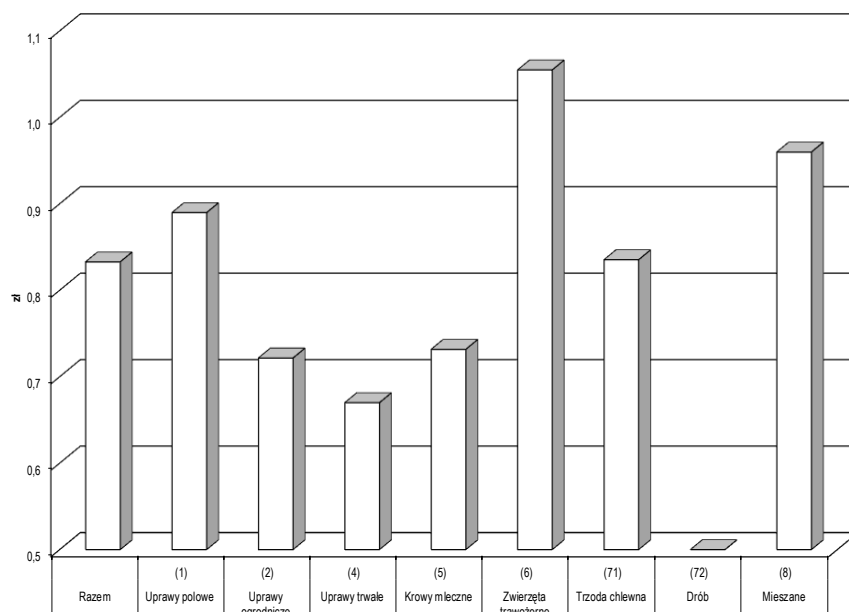
W gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt (poza trawożernymi) oraz w mieszanych koszty bezpośrednie stanowiły przeważającą część kosztów ogółem. Najwyższy udział kosztów bezpośrednich odnotowano w gospodarstwach trzodowych, tj. ponad 74%. Było to związane z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości.

Udział kosztu amortyzacji był najwyższy w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe (nasadzenia w sadach i plantacjach) i wyniósł ponad 38%, a kosztów ogólnogospodarczych w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych, a także specjalizujących się w uprawach polowych – 28-29%. Znacznym udziałem kosztów czynników zewnętrznych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej, a w szczególności typy uprawy trwałe i uprawy ogrodnicze. Wynikało to z faktu, że uprawy trwałe i ogrodnicze wymagają dużo nakładów pracy, co z kolei oznacza konieczność ponoszenia relatywnie wyższych kosztów najmu. Relatywnie niski udział kosztów czynników zewnętrznych wyróżniał gospodarstwa nastawione na chów zwierząt (patrz: Wykres 2.1-12).

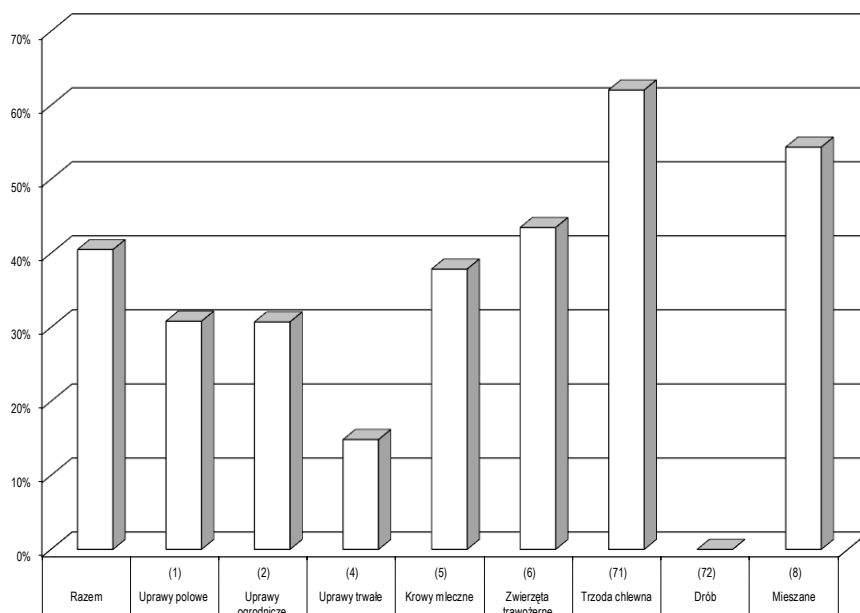
Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

Efektywność produkcji w relacjach rynkowych charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-13). W roku 2020 bardzo niską efektywnością, tj. 1,05 zł na 1 zł produkcji, charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożnych (typ 6). Również dość droga produkcja okazała się w przypadku gospodarstw mieszanych, gdzie koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem kształtował się tuż poniżej tej wartości. Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe (typ 4) - 0,67. W przypadku pozostałych typów rolniczych na wytworzenie 1 zł produkcji ogółem trzeba było ponieść od 0,72 zł do 0,89 zł, przy średniej ze zbiorowości na poziomie 0,83 zł.

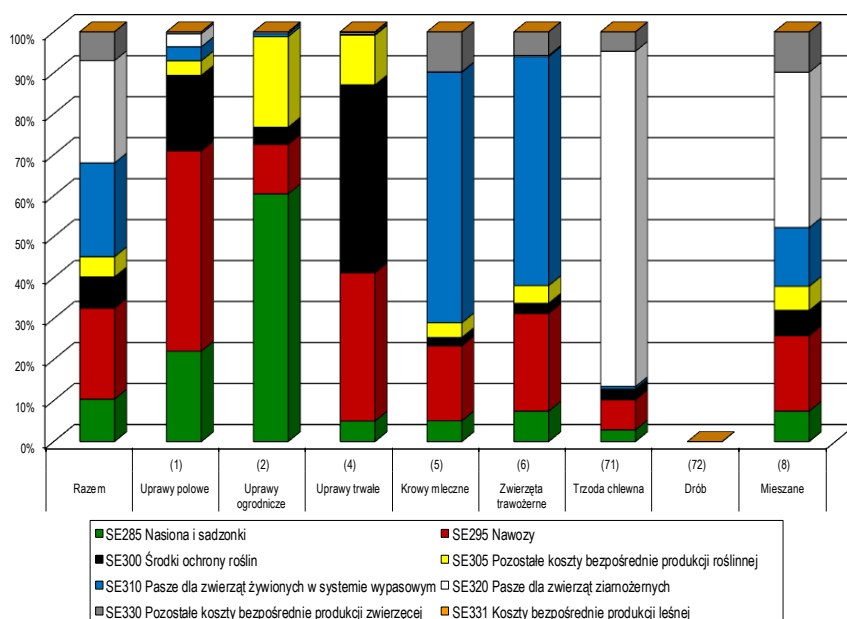
Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie trzody chlewnej stanowiły 62% wartości produkcji, nieco mniej odnotowano w przypadku gospodarstw mieszanych (54%). W typie „krowy mleczne” i „zwierzęta trawożerne” wynosiły w granicach 37-44% wartości produkcji. W pozostałych trzech typach gospodarstw, tj. specjalizujących się w produkcji roślinnej, relacja ta kształtowała się w przedziale od 15% do 31% (patrz: Wykres 2.1-14).

Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

Wśród kosztów bezpośrednich dominującą pozycją był zakup pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typy 5, 6, 71), jak i w gospodarstwach mieszanych (typ 8), gdzie występuje dość duży udział produkcji zwierzęcej. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji roślinnej znaczące były: koszty nasion i sadzonek w gospodarstwach ogrodniczych, a także koszty środków ochrony roślin i nawozów w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych oraz polowych (patrz: Wykres 2.1-15).

Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

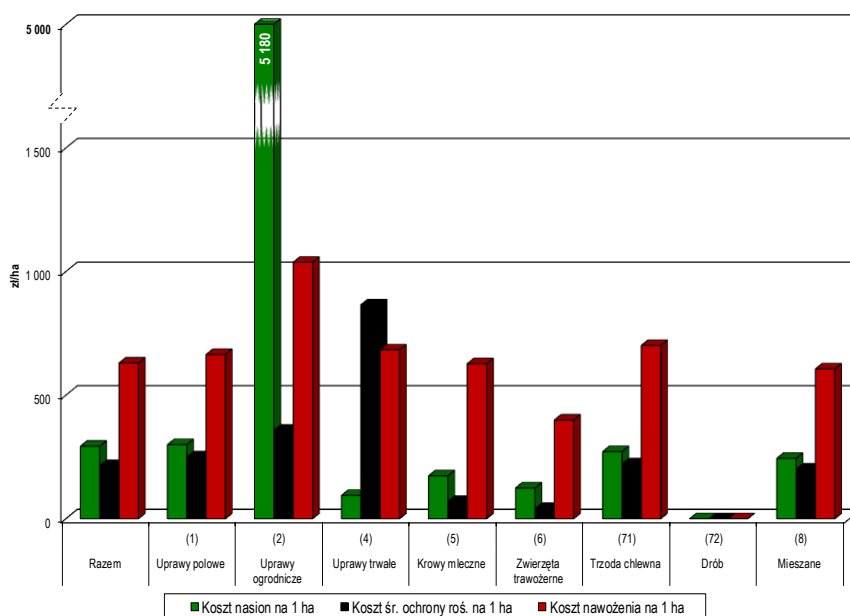

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw dość znacznie różniły się poziomem kosztu nasion, nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 2.1-16). Najwyższe koszty zużytych nasion na 1 ha użytków rolnych ponoszone były przez gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (5 180 zł/ha). We wszystkich pozostałych typach rolniczych koszt ten zawierał się w przedziale od 95 zł/ha do 300 zł/ha. Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były ponad 1,6-krotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw regionu Mazowsze i Podlasie. Do średniej w zbiorowości zbliżone były pod tym względem natomiast gospodarstwa typów: „uprawy polowe”, „uprawy trwałe”, „krowy mleczne”, „trzoda chlewna i „mieszane”. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach utrzymujących głównie zwierzęta trawożerne.

Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe (865 zł/ha). Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych jest to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, poziom kosztów środków ochrony roślin znacznie przewyższa poziom kosztów nawożenia mineralnego. Podobnie, jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin

w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w szczególności w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne, co niewątpliwie wiąże się z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

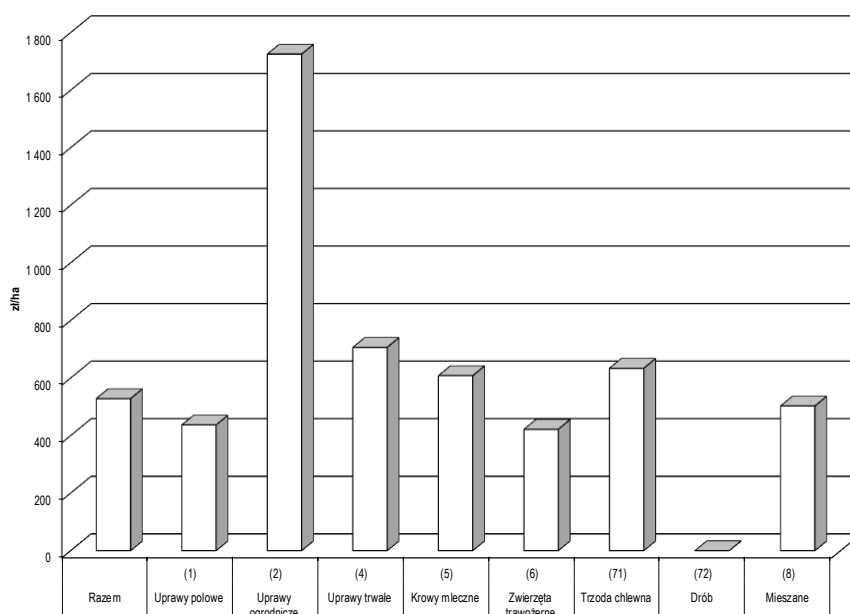
Wykres 2.1-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

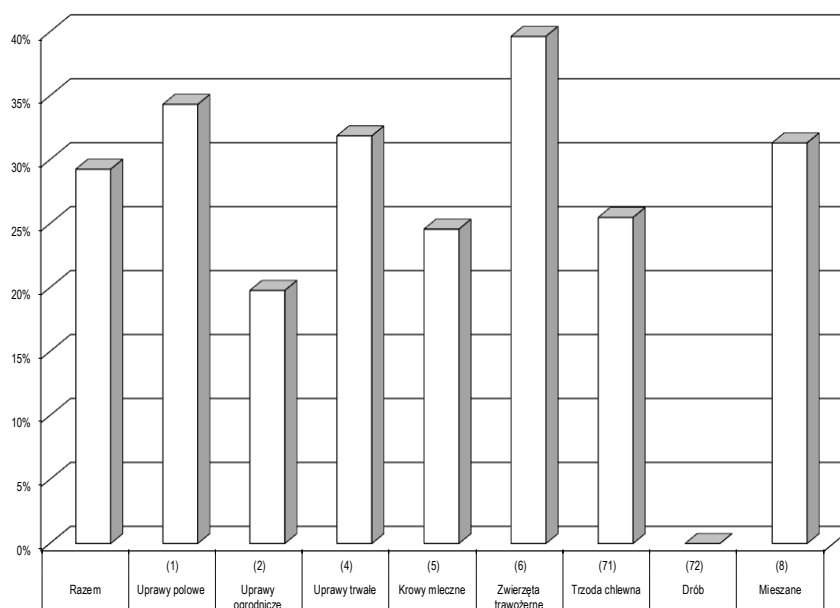
Podobnie, jak w przypadku analizowanych kosztów nasion i nawożenia, koszty energii elektrycznej i paliw (przeliczonych na 1 ha użytków rolnych) w gospodarstwach ogrodniczych były kilkakrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw, co związane jest z wytwarzaniem produkcji pod osłonami ogrzewanymi (patrz: Wykres 2.1-17). Podwyższone koszty energii elektrycznej i paliw obserwowane były także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Nieco powyżej średniej w regionie ukształtowały się koszty w gospodarstwach mleczarskich oraz w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej. Na przeciwnym biegunie, o najniższym poziomie kosztów energii elektrycznej i paliw znalazły się gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych oraz uprawy polowe.

Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z metodyką FADN koszty energii i paliw zaliczane są do kosztów ogólnogospodarczych.

Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych koszt amortyzacji stanowił prawie 40% wartości dodanej brutto, to najwyższy udział spośród wszystkich typów rolniczych. Niewiele mniej w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe (34%). W jednostkach z przeważającymi uprawami trwałymi oraz w gospodarstwach mieszanych koszt ten stanowił 31-32% wartości dodanej brutto i był to wynik przewyższający poziom charakteryzujący ogół gospodarstw (29%). Pozostałe typy (2, 5, 71) uplasowały się poniżej średniej. W gospodarstwach mleczarskich i trzodowych udział amortyzacji wyniósł 25%. Najniższym zaś udziałem amortyzacji (20%) cechowały się gospodarstwa ogrodnicze (patrz: Wykres 2.1-18).

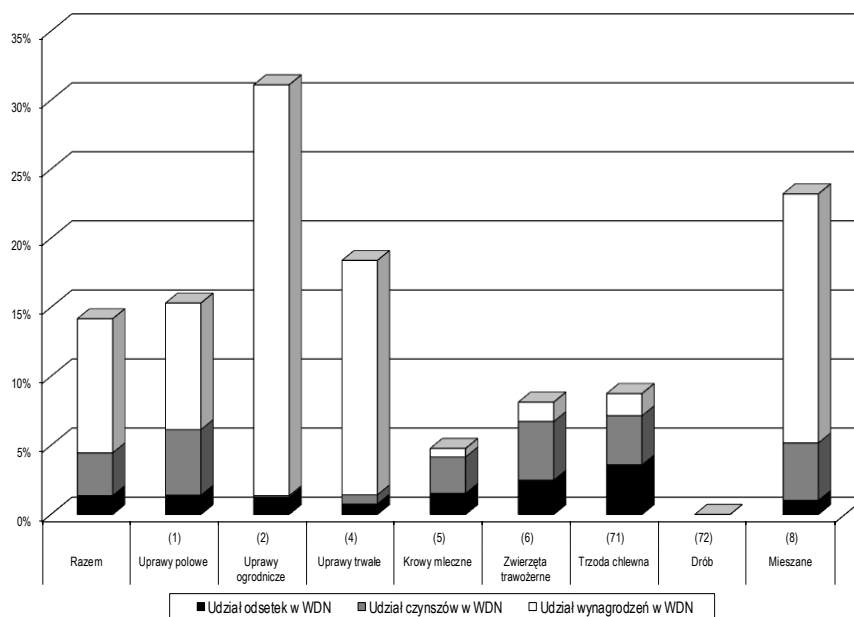
Wykres 2.1-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje, jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów⁸.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że najwyższym udziałem kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (31%). Nieco niższy udział (23%) odnotowano w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. Niemal połowę niższy w stosunku do gospodarstw ogrodniczych udział kosztów czynników zewnętrznych (15-18%) zarejestrowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (typ 1) oraz w uprawach trwałych (typ 4). Natomiast najniższy udział wystąpił w gospodarstwach mlecznych - 5%. Również poniżej średniej dla zbiorowości znalazły się gospodarstwa utrzymujące głównie zwierzęta trawożerne, a także trzodowe (8-9%). W przypadku gospodarstw ogrodniczych i gospodarstw specjalizujących się w uprawach trwałych relatywnie wysoki udział kosztów czynników zewnętrznych uwarunkowany był wielkością obciążenia gospodarstw kosztem najmu siły roboczej. Gospodarstwa te, ze względu na profil swojej działalności, ponosiły wysokie koszty z tytułu wynagrodzeń dla pracowników najemnych, w przeciwieństwie do gospodarstw utrzymujących głównie bydło, w których koszt najmu pracy był najniższy (patrz: Wykres 2.1-19).

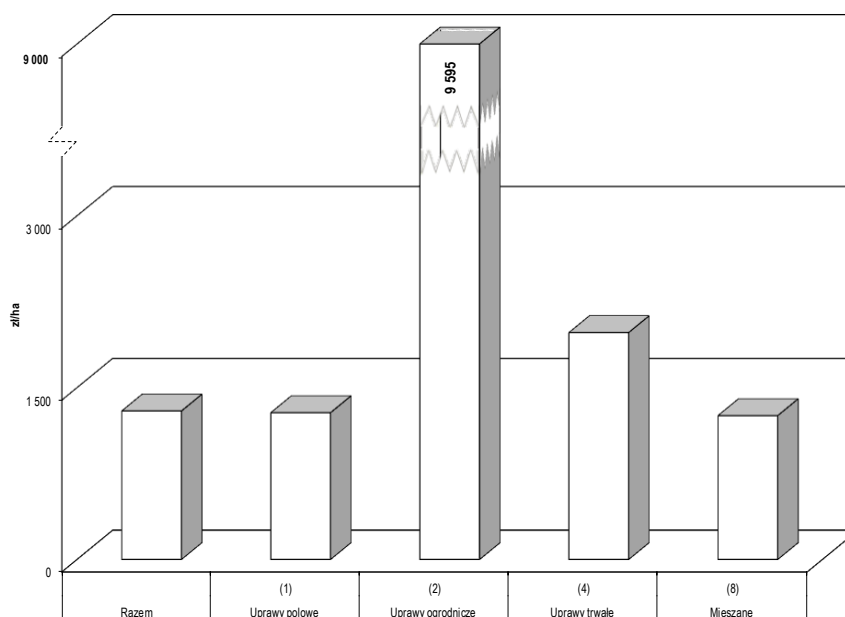
⁸ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 2.1-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych

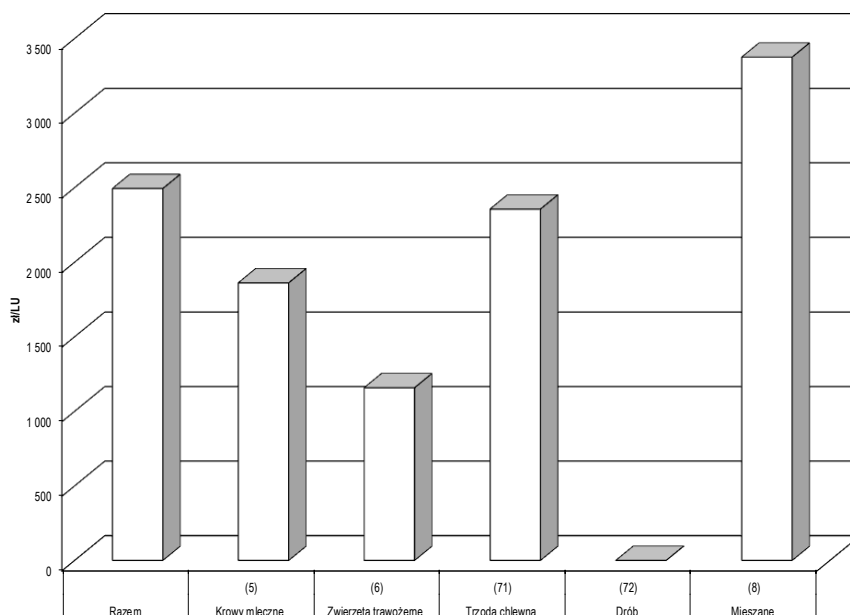
Wykres 2.1-20 przedstawia poziom kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wynika z niego, że szczególnie wysokie koszty ponoszą gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (9 595 zł/ha). Jest to przede wszystkim skutek tego, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach realizowana jest pod osłonami. Zróżnicowanie poziomu tych kosztów w pozostałych typach w ramach produkcji roślinnej waha się od 1 255 zł/ha w gospodarstwach mieszanych, do 1 980 zł/ha w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe.

Wykres 2.1-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU zależy od gatunku zwierząt dominującego w danym typie rolniczym (Wykres 2.1-21). Najniższą kosztochłonnością w tym ujęciu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (1 158 zł/LU), a najwyższą - gospodarstwa mieszane (3 375 zł/LU). Jest to związane ze strukturą skarmianych pasz.

Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

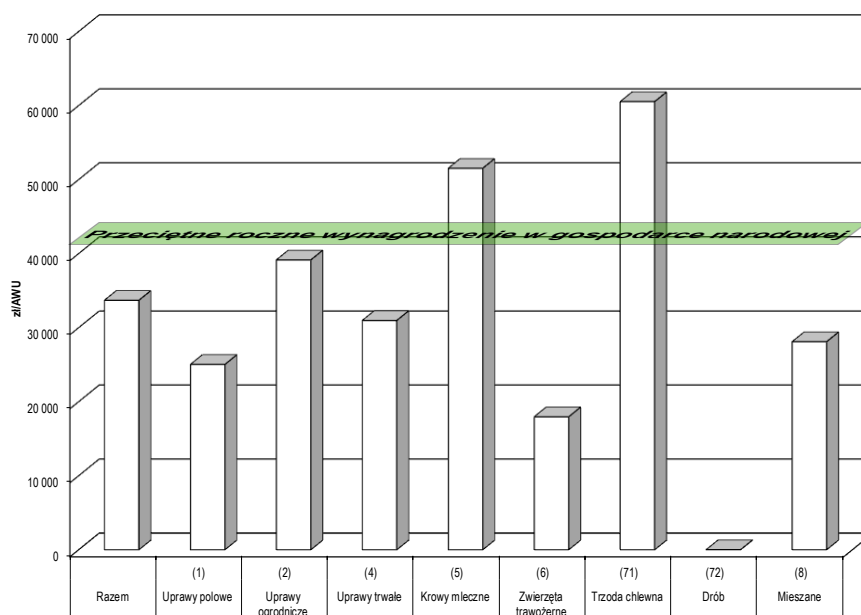

Wykres 2.1-22 uwidacznia, że średnia wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem w zbiorowości gospodarstw regionu 795 (33 691 zł) ukształtowała się poniżej poziomu przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁹. Natomiast w podziale na typy rolnicze poziom był zróżnicowany. Wartość dodaną netto na osobę pełnozatrudnioną poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej osiągały: gospodarstwa ogrodnicze (39 142 zł), uprawy trwałe (30 968 zł), mieszane (28 090 zł), gospodarstwa z dominującymi uprawami polowymi (25 023 zł) oraz gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (17 955 zł). Pozostałe typy gospodarstw (krowy mleczne, trzoda chlewna) wygenerowały natomiast nadwyżkę ponad średnią krajową. Najwyższą WDN/AWU zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej (60 520 zł), co dało prawie 1,5-krotność przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

⁹ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to, kto jest ich właścicielem.

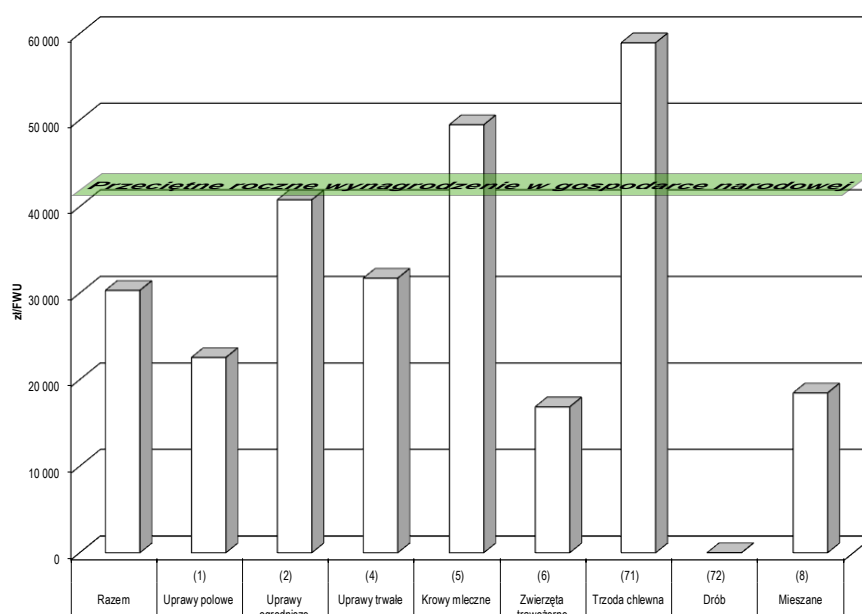
Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 42 062 zł w 2020 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

Na wykresie 2.1-23 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny. Zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najniższy w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (wyniósł 16 857 zł/FWU). Dość zbliżony poziom odnotowano w gospodarstwach mieszanych (18 469 zł/FWU). We wspomnianych typach dochód ten ukształtował się poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto, podobnie było w przypadku gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych oraz uprawach trwałych, jak również ogrodniczych. Z kolei najwyższy dochód odnotowano w gospodarstwach trzodowych (58 930 zł), gdzie był on ok. 1,4-krotnie wyższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Również gospodarstwa mleczne uplasowały się powyżej średniej krajowej.

Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

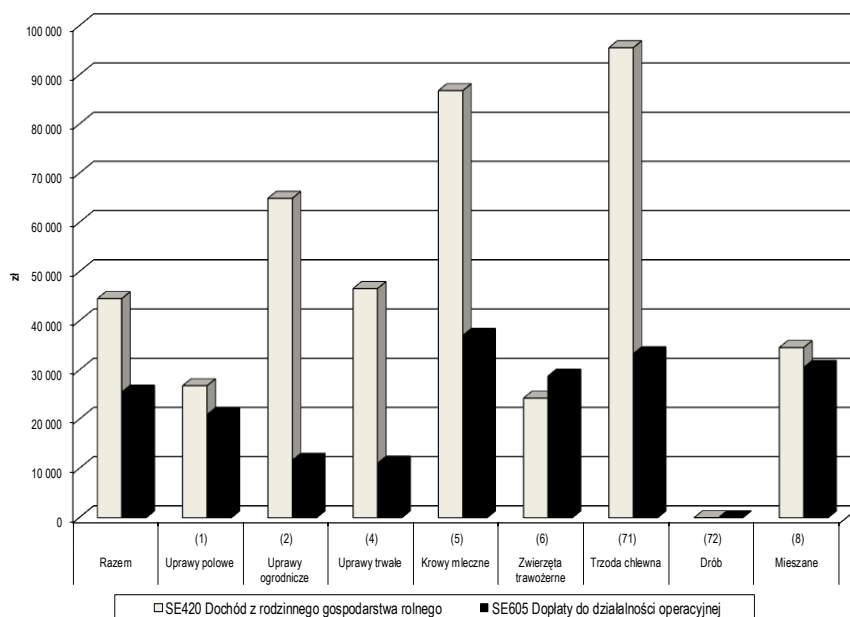
Istotnym elementem analizy badanych gospodarstw jest uzyskany przez poszczególne typy gospodarstw dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego¹⁰ (Wykres 2.1-24). Najbardziej dochodowe w tej kategorii okazały się gospodarstwa trzodowe generujące ponad 2-krotnie wyższy dochód niż średnio w gospodarstwach z pola obserwacji regionu Mazowsze i Podlasie. W następnej kolejności uplasowały się gospodarstwa mleczarskie z dochodem o ok. 10% niższym niż w gospodarstwach trzodowych. Relatywnie wysoki dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego osiągnęły też gospodarstwa ogrodnicze. Wspomniane trzy typy gospodarstw (2, 5, 71) znalazły się powyżej średniej ze zbiorowości gospodarstw regionu. Podobnie jednostki nastawione na uprawy trwałe, gdzie dochód niewiele przewyższył średnią ze zbiorowości. Pozostałe typy (uprawy polowe, zwierzęta trawożerne, mieszane) osiągnęły dochód poniżej średniej z ogółu gospodarstw - najgorzej wypadły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych.

Ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych jest - obok dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego - również wysokość dopłat do działalności operacyjnej. Są one dla rolnika ważnym źródłem dodatkowych środków pieniężnych w świetle prowadzonej działalności rolniczej. Świadczy o tym fakt, iż przeciętnie w analizowanym zbiorze gospodarstw dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły 57% dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację dopłat do dochodu odnotowano w gospodarstwach

¹⁰ Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.

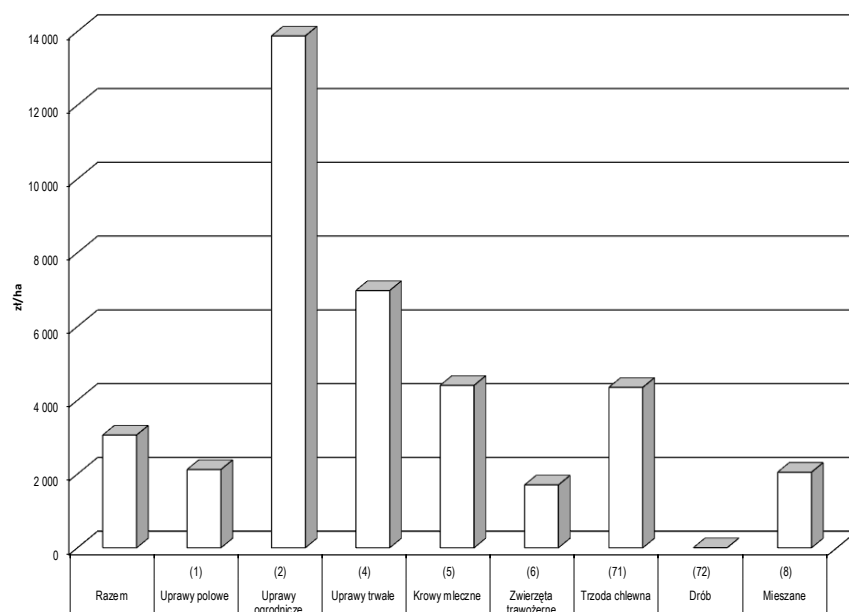
specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (1,2). Również dość duże uzależnienie od dopłat zaobserwowano w gospodarstwach mieszanych i specjalizujących się w uprawach polowych. Główną składową dopłat do działalności operacyjnej jest jednolita płatność obszarowa, przysługująca do powierzchni użytków rolnych. Najniższą relacją dopłat do dochodu charakteryzowały się gospodarstwa ogrodnicze, nastawione na uprawy trwałe i trzodowe (0,2-0,3).

Wykres 2.1-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

Analizując Wykres 2.1-25 obserwujemy, że wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych była najwyższa w gospodarstwach ogrodniczych.

Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

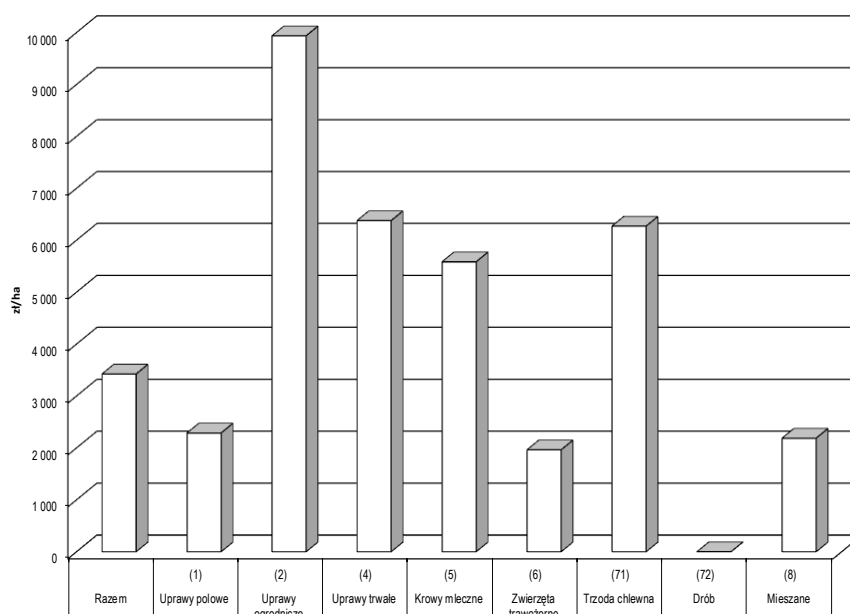

Wynika to z faktu, iż gospodarstwa tego typu osiągają relatywnie bardzo wysokie dochody, a zasoby ziemi będące w ich dyspozycji są niewielkie. Za gospodarstwami ogrodniczymi – z dwukrotnie niższą wartością dodaną netto – uplasowały się gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe. Gospodarstwa mleczarskie i trzodowe generowały bardzo zbliżony poziom tej kategorii wynikowej.

Analiza dochodu z gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych wskazuje, że również pod względem tej wielkości gospodarstwa ogrodnicze okazały się przodujące, generując 9 935 zł dochodu na hektar (Wykres 2.1-26). W dalszej kolejności znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych z dochodem 6 376 zł/ha oraz trzodowe (6 270 zł/ha).

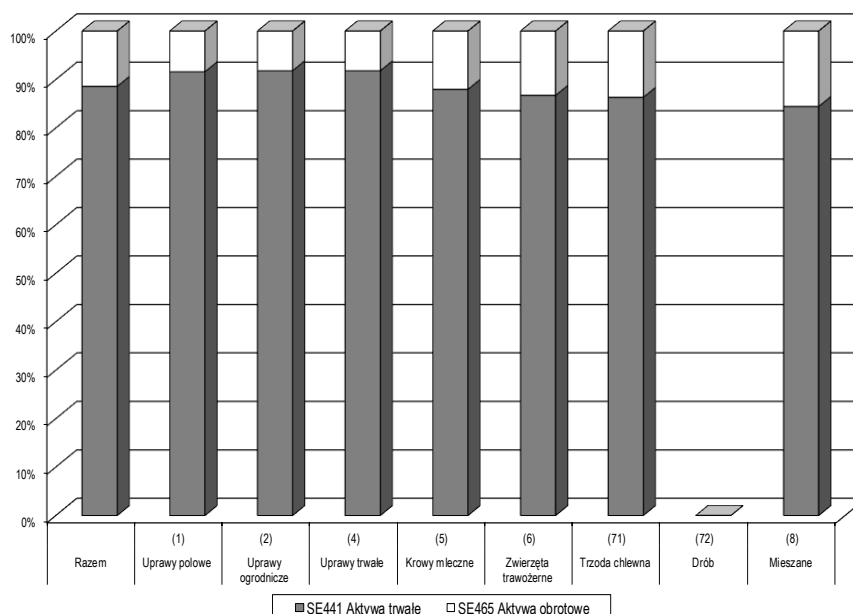
Najniższe wartości obu analizowanych powyżej wskaźników zarejestrowano w gospodarstwach o typie „zwierzęta trawożerne”.

Wykres 2.1-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

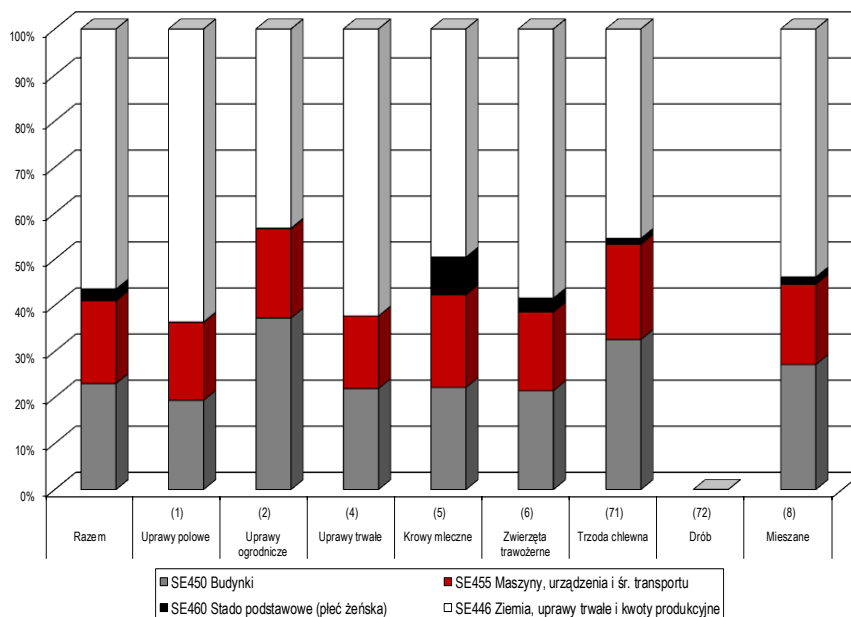

Struktura aktywów informuje o sposobie zaangażowania kapitału w gospodarstwie rolnym, tym samym obrazuje jego potencjalną płynność finansową. Im wyższy jest udział środków trwałych tym niższa jest płynność finansowa gospodarstwa. Gospodarstwa z regionu Mazowsze i Podlasie charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych (przeciętnie prawie 89%), a różnice pomiędzy poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 2.1-27). Wysoki udział środków trwałych wynika ze specyfiki urządzenia gospodarstw rolnych, w których istotną rolę odgrywa ziemia, budynki oraz maszyny i środki transportu. Warto zwrócić uwagę na gospodarstwa mleczarskie (typ 5) i trzodowe (typ 71), gdzie była wyraźnie wyższa wartość aktywów ogółem w stosunku do gospodarstw w innych typach.

Wykres 2.1-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

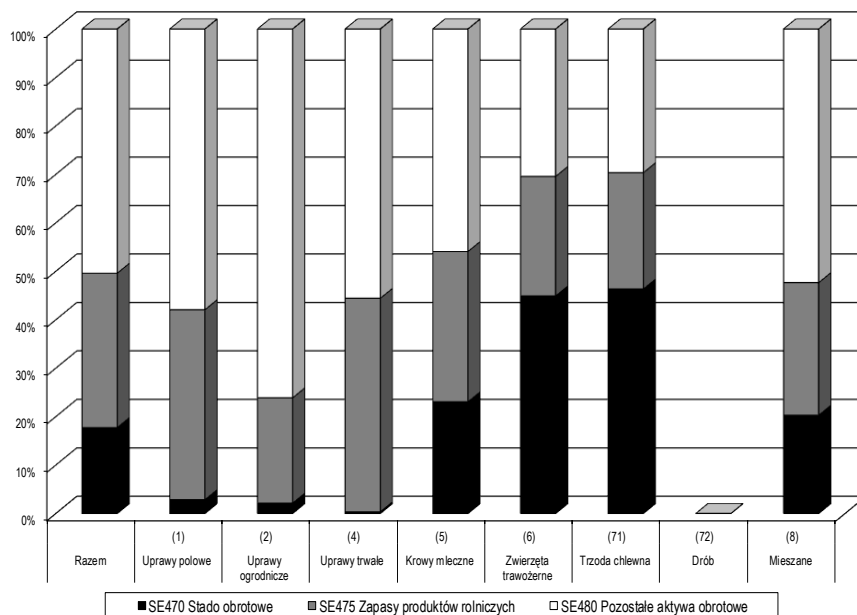

Istotną informacją w świetle analizy danych jest struktura środków trwałych. W strukturze aktywów trwałych, we wszystkich typach rolniczych dominowała wartość ziemi (od 46% do 64% w zależności od typu) (patrz: Wykres 2.1-28). Również znaczący udział w wartości aktywów trwałych miały budynki i budowle, przy czym w przypadku dwóch typów (uprawy ogrodnicze, trzoda chlewna) zarysowało się to wyraźniej (33-37%) niż w pozostałych z uwagi na charakter produkcji w nich prowadzony. Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych i wynosił średnio w zbiorowości prawie 18%. W typach ukierunkowanych na chów bydła (typy 5 i 6) wyraźnie większą część środków trwałych, w porównaniu do pozostałych typów gospodarstw o profilu zwierzęcym, stanowiły zwierzęta stada podstawowego, z udziałem odpowiednio 8 i 3%.

Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

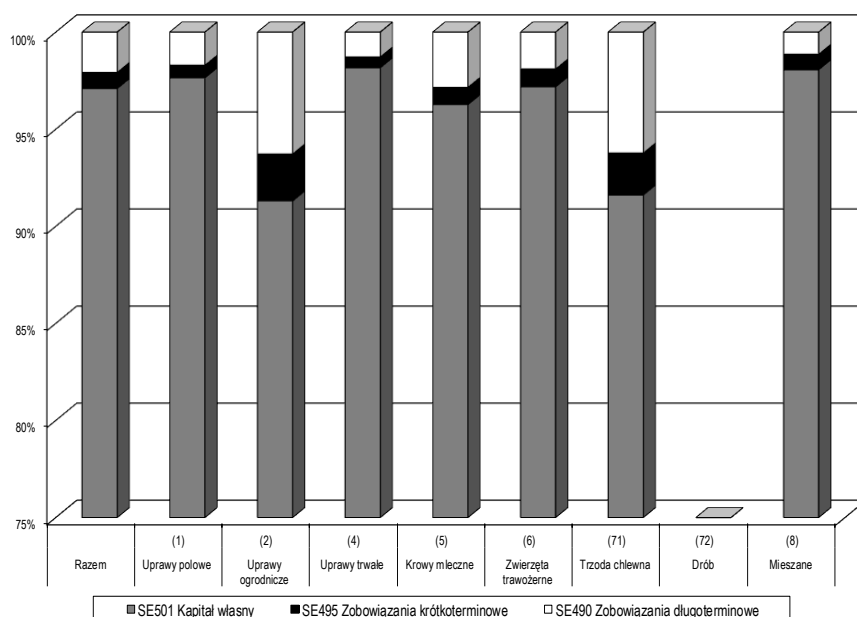
Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych ma także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 2.1-29). Przeciętnie w gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie dominowały pozostałe aktywa obrotowe, które stanowiły połowę aktywów obrotowych ogółem. 32% stanowił odsetek zapasów wytworzonych produktów rolniczych. W przypadku większości typów (uprawy polowe, uprawy ogrodnicze, uprawy trwałe, krowy mleczne, mieszane) przewagę miały pozostałe środki obrotowe. W gospodarstwach ukierunkowanych na chów zwierząt trawożernych i w gospodarstwach trzodowych największy udział stanowiły zwierzęta stada obrotowego.

Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W pasywach wszystkich typów rolniczych gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie dominował kapitał własny (patrz: Wykres 2.1-30). Gospodarstwa te charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. W zależności od typu rolniczego poziom zadłużenia wynosił od 2% (gospodarstwa mieszane) do 9% (gospodarstwa ogrodnicze). W kapitale obcym gospodarstw z pola obserwacji regionu Mazowsze i Podlasie dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest bardziej korzystną formą zadłużenia, gdyż jego spłata nie obciąża wyniku gospodarstwa w jednym roku.

Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

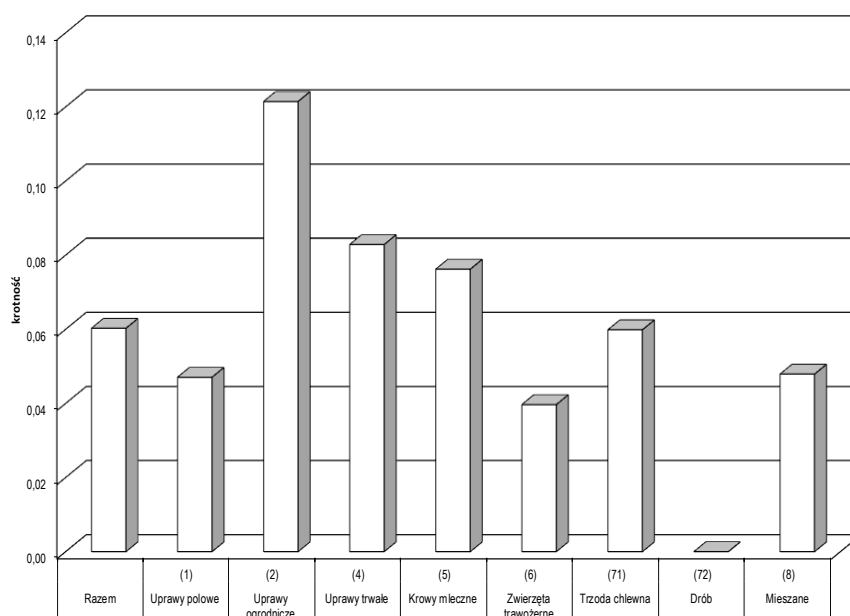

Analiza aktywów i pasywów oraz ich struktura pozwala określić kapitał pracujący gospodarstwa rolnego (kapitał obrotowy netto), który jest narzędziem oceny płynności podmiotu. Mówi on o tym, jaka część aktywów obrotowych zostaje po uregulowaniu zobowiązań krótkoterminowych albo - wychodząc od kapitału - jaka część kapitału stałego (kapitał własny i zobowiązania długoterminowe) przekracza majątek trwały i finansuje majątek obrotowy. Dodatni kapitał pracujący w gospodarstwach wszystkich typów rolniczych pozwala wnioskować, że gospodarstwa te były bezpieczne w sytuacji ewentualnych trudności z płatnościami za sprzedane produkty czy ściąganiem należności i były w stanie finansować swoją bieżącą działalność. Najwyższy kapitał pracujący odnotowano w gospodarstwach ogrodniczych (144 769 zł), zaraz za nimi uplasowały się gospodarstwa mleczarskie (122 200 zł) i mieszane (110 711 zł). Natomiast najniższy odnotowano w gospodarstwach ogrodniczych (aż prawie 5-krotnie niższy niż w gospodarstwach trzodowych).

Przepływy pieniężne (2)¹¹ przedstawiają nadwyżkę finansową, która zostaje - po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i obsłużeniu zadłużenia - do dyspozycji rolnika. Zgromadzone w ten sposób oszczędności pozwalają sfinansować w przyszłości inwestycje odtworzeniowe czy rozwojowe (Wykres 2.1-31). Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje efektywność środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższą efektywność wykazały gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych. 1,5-krotnie niższą - gospodarstwa z dominującymi uprawami trwałymi i mleczarskie. Gospodarstwa trzodowe osiągnęły poziom średni z ogółu gospodarstw. Natomiast najniższa relacja przepływów pieniężnych do aktywów ogółem cechowała gospodarstwa nastawione na chów trawożernych oraz z typu „uprawy polowe” (Wykres 2.1-31).

¹¹ Przepływ pieniężny (2) (SE530) - ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Przepływ pieniężny (2) obliczany jest w następujący sposób: Przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych - zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku - stan zobowiązań na początek roku. Natomiast przepływ pieniężny (1) to: sprzedaż produktów + inne przychody + sprzedaż zwierząt - koszty ogółem - koszty zakupu zwierząt + saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej + saldo dopłat i podatków dotyczących inwestycji.

Wykres 2.1-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

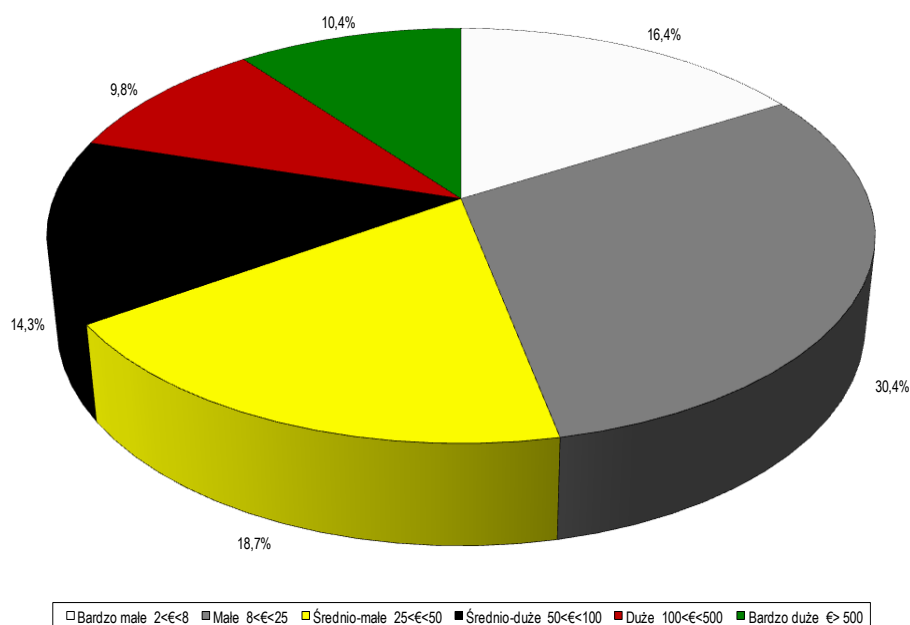

2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

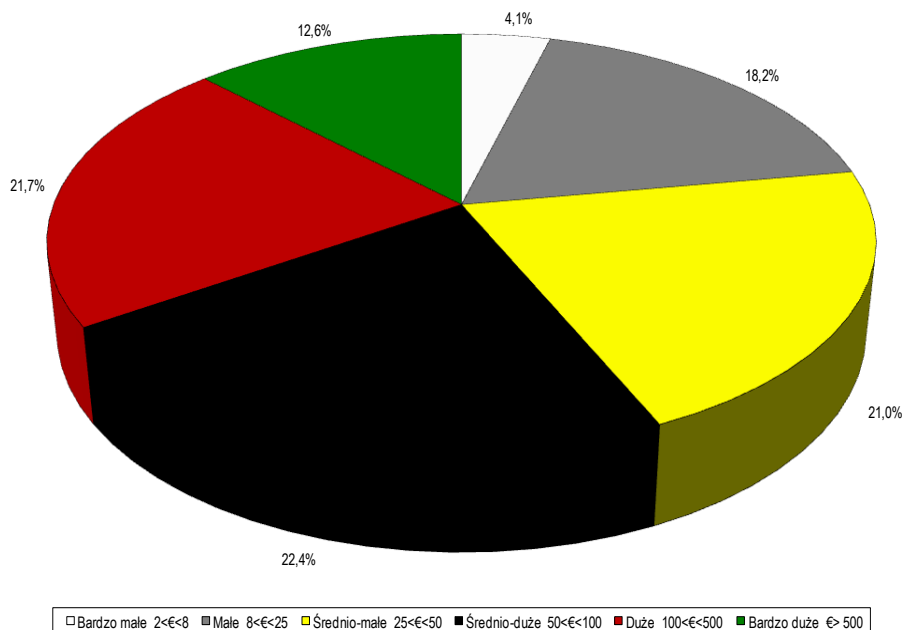
Biorąc pod uwagę zasoby ziemi rolnej użytkowane przez gospodarstwa z poszczególnych klas wielkości ekonomicznej, najbardziej istotną grupą w zestawieniu były gospodarstwa małe generujące od 8 tys. do 25 tys. euro wartości SO, które zajmowały 30,4% obszaru użytków. Znaczny udział (po odpowiednio 16,4% oraz 18,7%) stanowiły również gospodarstwa bardzo małe (od 2 tys. do 8 tys. euro) oraz średnio-małe (od 25 tys. do 50 tys. euro). Udział pozostałych trzech klas (powyżej 50 tys. euro) wyniósł łącznie 34,5% (patrz: Wykres 2.2-1).

Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

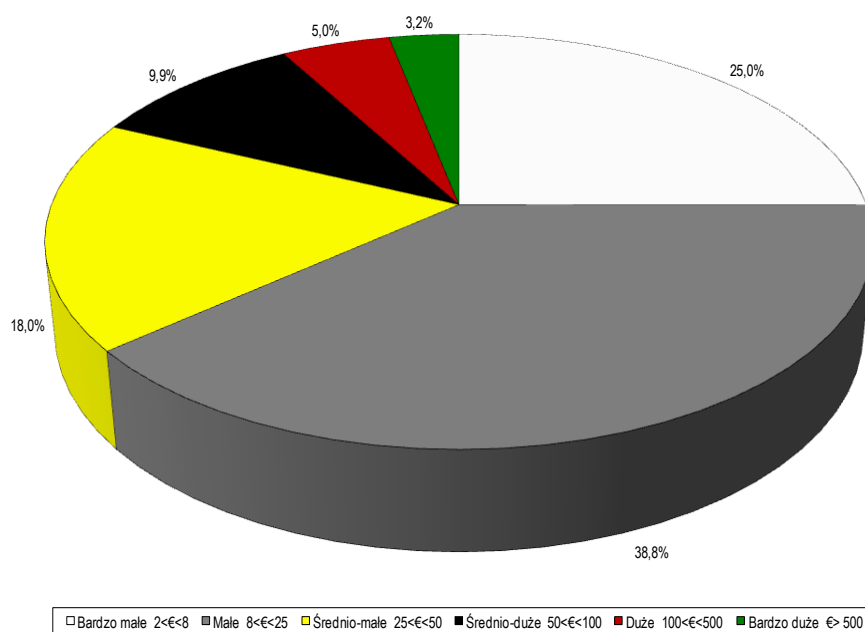
Rozkład pogłowia zwierząt wyrażony w jednostkach przeliczeniowych LU wskazuje na dość równomierny udział czterech grup gospodarstw: małych, średnio-małych, średnio-dużych oraz dużych (po ok. 20%), w których skoncentrowane było ponad 80% pogłowia (patrz: Wykres 2.2-2).

Wykres 2.2-2 Poglówie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

W przypadku rozkładu nakładów pracy określonych w AWU dominowały gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro, które angażowały prawie 90% ogółu nakładów (patrz: Wykres 2.2-3).

Wykres 2.2-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

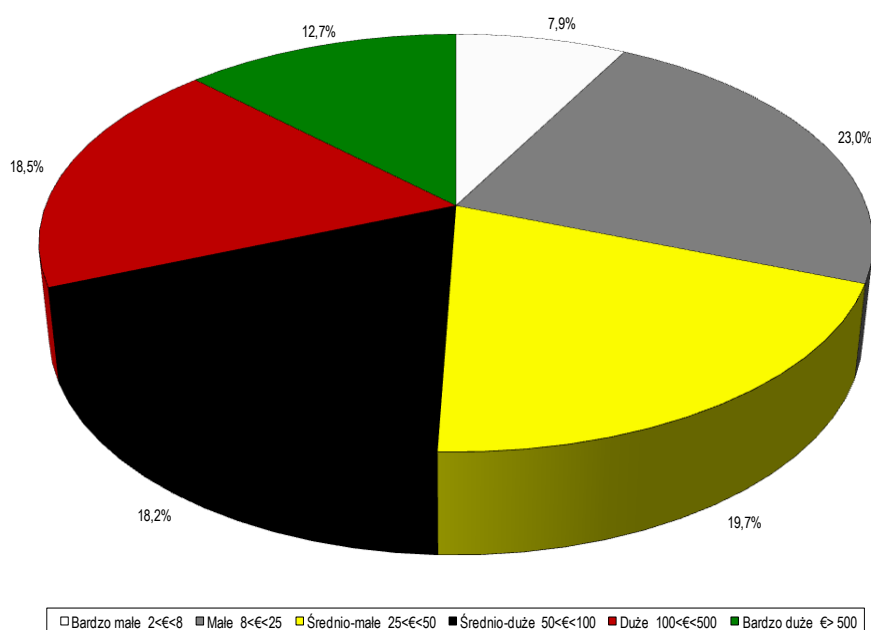

Warte uwagi były również gospodarstwa duże, które mimo, że użytkowały prawie 10% powierzchni ziemi ogółem (patrz: Wykres 2.2-1) oraz posiadały prawie 22% zwierząt (patrz:

Wykres 2.2-2) to angażowały tylko 5% ogółu nakładów pracy. Wskazuje to na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 2.2-3).

Biorąc pod uwagę udział poszczególnych grup gospodarstw w wytwarzaniu Standardowej Produkcji (SO), dominowały gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 8 tys. do 25 tys. euro. Przy znacznym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw wytwarzały one 23% SO. Relatywnie znaczny był również udział gospodarstw średnio-małych (20%). Gospodarstwa średnio-duże i duże w równym stopniu generowały wartość Standardowej Produkcji (po około 18%) - patrz: Wykres 2.2-4.

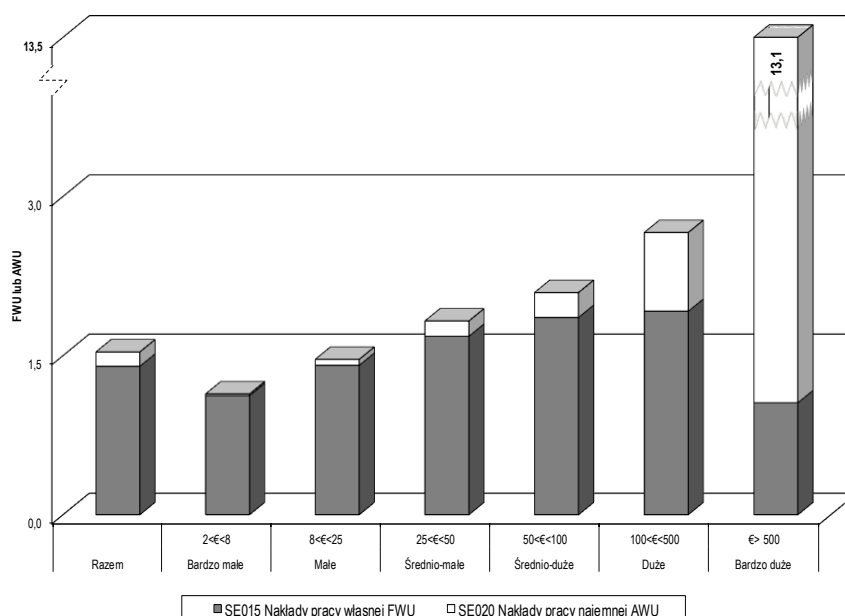
**Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji
Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej**

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Prawie wszystkie gospodarstwa z regionu Mazowsze i Podlasie (oprócz gospodarstw dużych – od 100 tys. do 500 tys. euro) opierały się prawie wyłącznie na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych udział najemnej siły roboczej stanowił ok. 30% nakładów ogółem (patrz: Wykres 2.2-5). Można zatem stwierdzić, że 'gros' gospodarstw o wielkości ekonomicznej poniżej 100 tys. euro to gospodarstwa rodzinne, bazujące głównie na pracy własnej.

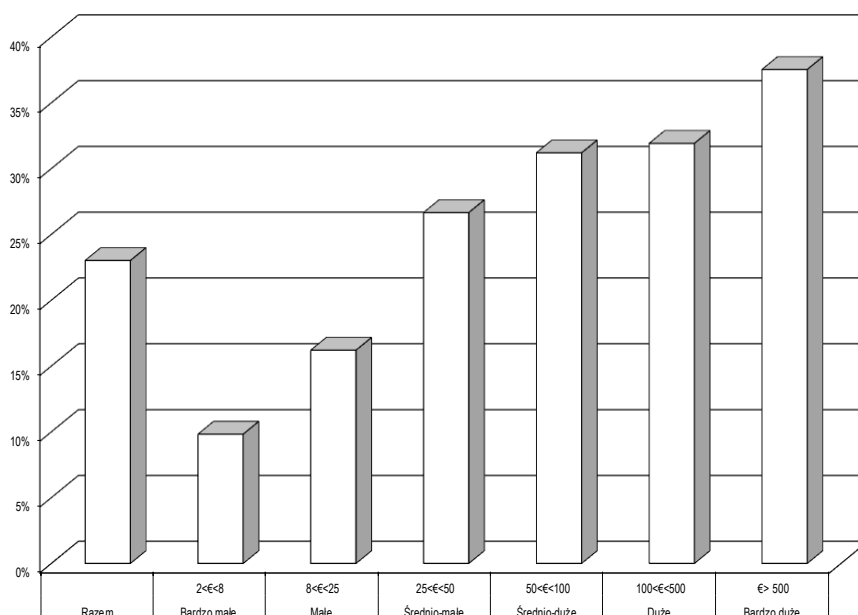
Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie odnotowano, że wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej powiększała się ich średnia powierzchnia użytków rolnych. Ten sam fakt dotyczył ziemi dodzierżawionej¹². Z analizy struktury własnościowej użytków rolnych wynika, że zdecydowana większość rolników prowadziła produkcję rolną na gruntach własnych. Udział gruntów dodzierżawionych, średnio w analizowanych gospodarstwach wynosił 23% ogółu użytkowanej powierzchni. Jedynie w gospodarstwach średnio-dużych (od 50 tys. do 100 tys. euro) udział dzierżawy był znacząco większy i wyniósł ponad 31%. W gospodarstwach najmniejszych (od 2 tys. do 8 tys. euro) dzierżawa stanowiła niewiele, bo około 10% (patrz: Wykres 2.2-6).

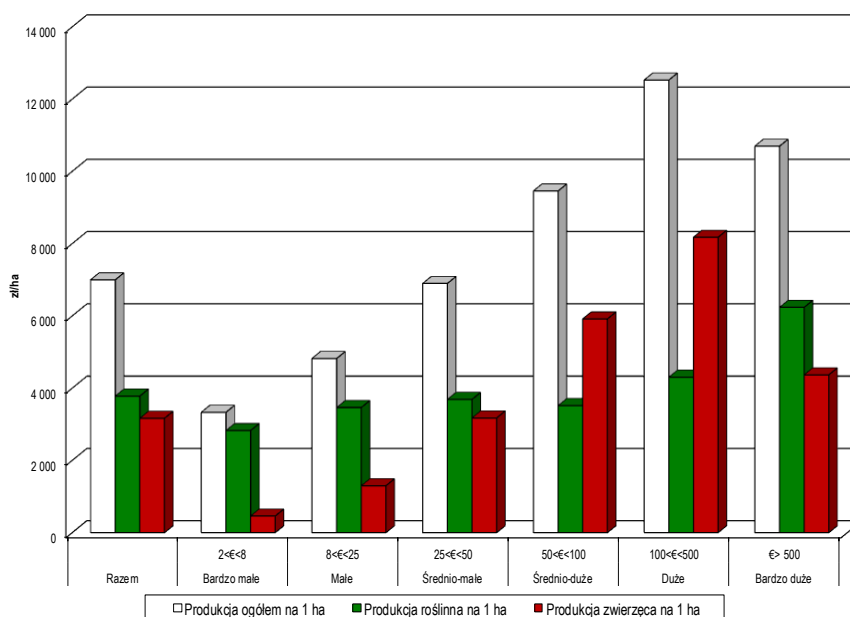
¹² Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 2.2-6 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

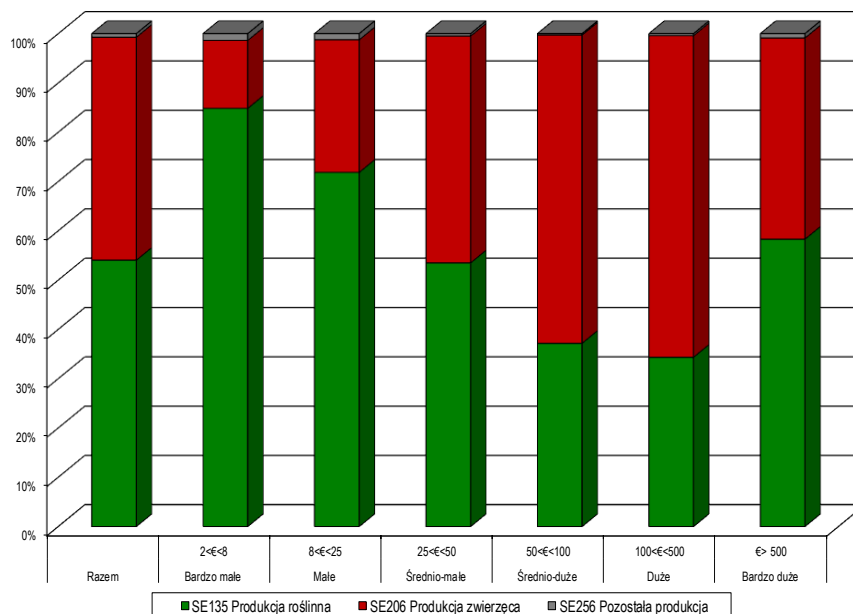
Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-7) wzrastała dość równomiernie wraz z wielkością ekonomiczną. Podobną tendencję zaobserwowano w przypadku produkcji zwierzęcej. W odniesieniu do produkcji roślinnej przeliczonej na 1 ha użytków rolnych zbliżoną produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa bardzo małe, małe, średnio-małe i średnio-duże (od 2 827 zł do 3 690 zł/ha). Ale i w tym przypadku najwyższą produktywność ziemi wykazały gospodarstwa duże.

Wykres 2.2-7 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

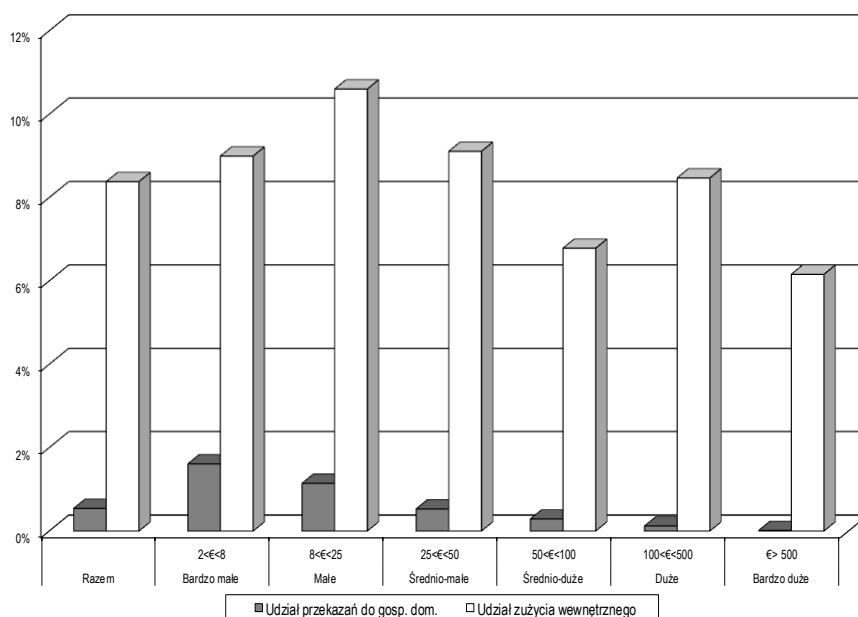
Analizując strukturę produkcji ogółem w gospodarstwach Mazowsza i Podlasia widoczna była wartościowa przewaga produkcji roślinnej nad zwierzęcą w klasach wielkości ekonomicznej od 2 do 25 tys. euro SO. W klasach wyższych, oprócz gospodarstw bardzo dużych, produkcja zwierzęca dominowała nad roślinną, osiągając udział 63% w gospodarstwach średnio-dużych oraz 65% w gospodarstwach dużych. Skala pozostałej produkcji była bardzo mała i maksymalny jej udział wyniósł 1,36% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 2.2-8).

Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

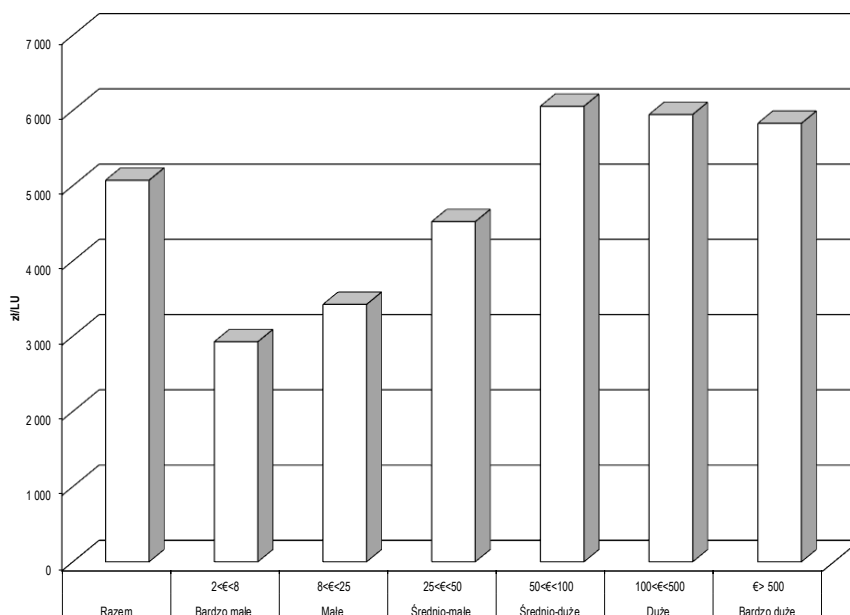
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, wartość przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego traciła na znaczeniu, nie przekraczając ok. 1% produkcji ogółem w gospodarstwach średnio-małych, średnio-dużych, dużych i bardzo dużych. Również udział zużycia wewnętrznego wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach bardzo małych i małych jego wartość była najwyższa i wynosiła 9-11% całości produkcji (patrz: Wykres 2.2-9).

Wykres 2.2-9 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw rosła dość równomiernie wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU, osiągając zbliżony poziom w przypadku gospodarstw średnio-dużych i dużych – odpowiednio 6 054 zł i 5 945 zł. W gospodarstwach tych produktywność zwierząt była prawie dwukrotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro SO). Można to wiązać ze strukturą pogłowia zwierząt (patrz: Wykres 2.2-10).

Wykres 2.2-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

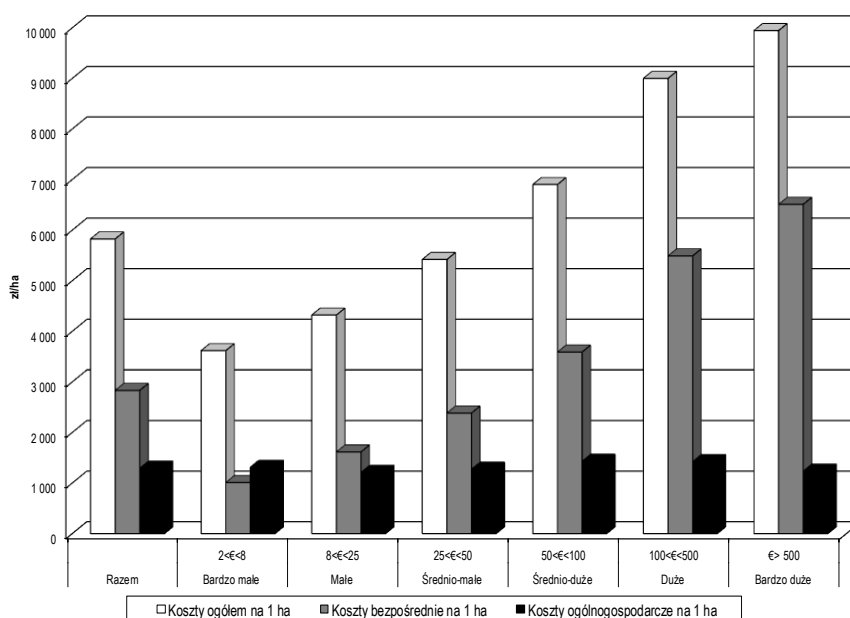

Intensywność produkcji, mierzona poziomem kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz:

Wykres 2.2-11), zwiększała się równomiernie wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw. Podobna sytuacja miała miejsce w odniesieniu do kosztów bezpośrednich. Należy zauważyć, że ponoszone wyższe koszty ogółem na jednostkę powierzchni przełożyły się na wzrost wartości produkcji z tej jednostki (patrz: Wykres 2.2-7).

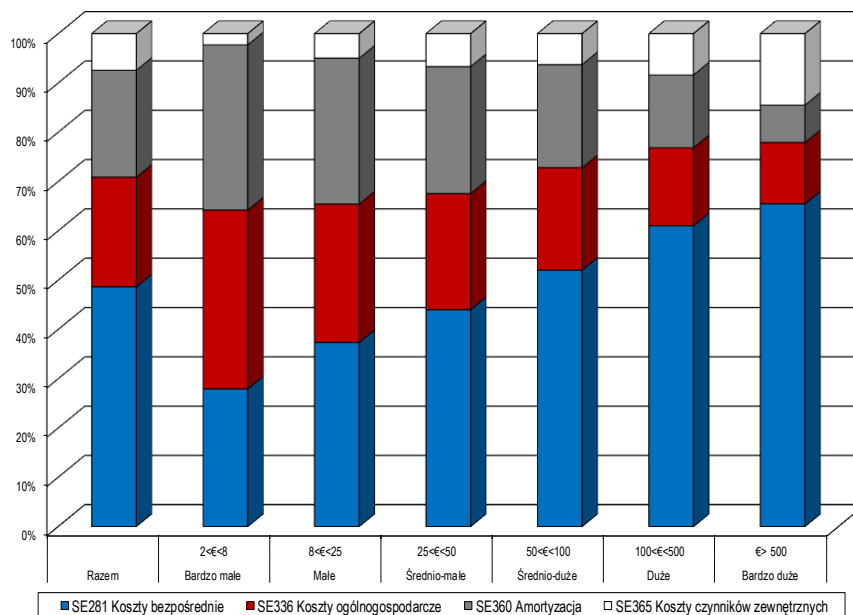
Koszty ogólnogospodarcze kształtowały się na podobnym poziomie prawie we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej, osiągając wartości najwyższe w gospodarstwach średnio-dużych i dużych, odpowiednio 1 433 zł/ha i 1 426 zł/ha. Ich wartość była wyższa niż średnia określona dla ogółu gospodarstw Mazowsza i Podlasia (patrz: Wykres 2.2-11). Należy to wiązać głównie z wysokim udziałem kosztów energii elektrycznej i paliw w tych gospodarstwach.

Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

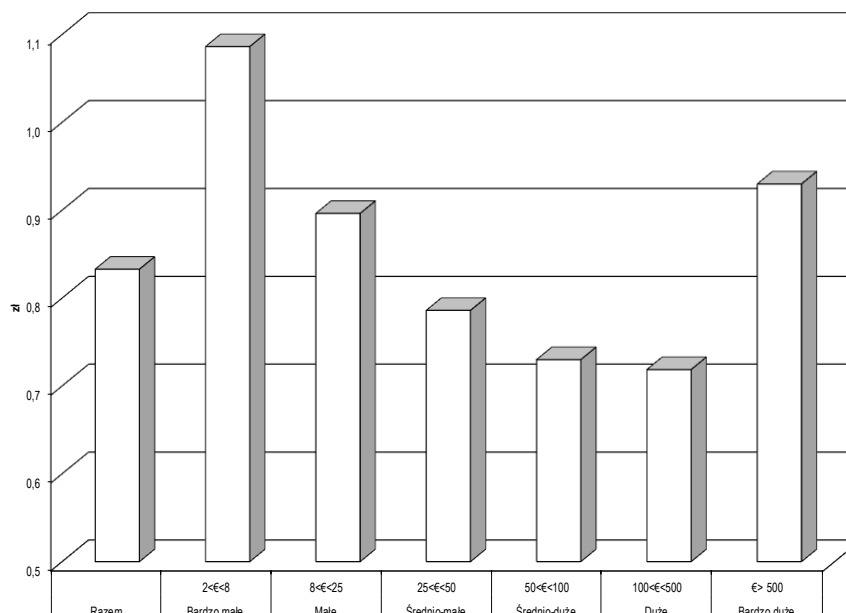
Analizując strukturę kosztów ogółem zauważono, że udział kosztów bezpośrednich zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (wynosił on od 28 do 65%). Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku kosztów czynników zewnętrznych. Należy zauważyć, że gospodarstwa duże angażowały zdecydowanie więcej ziemi dodzierżawionej i nakładów pracy najemnej, ponadto były bardziej skłonne do zadłużania się związanego z prowadzonymi inwestycjami. Odwrotna zależność, niż przy kosztach bezpośrednich i kosztach czynników zewnętrznych, wystąpiła w przypadku amortyzacji, której udział w kosztach ogółem malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Może to świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do struktury produkcji rolnej (patrz: Wykres 2.2-12).

Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

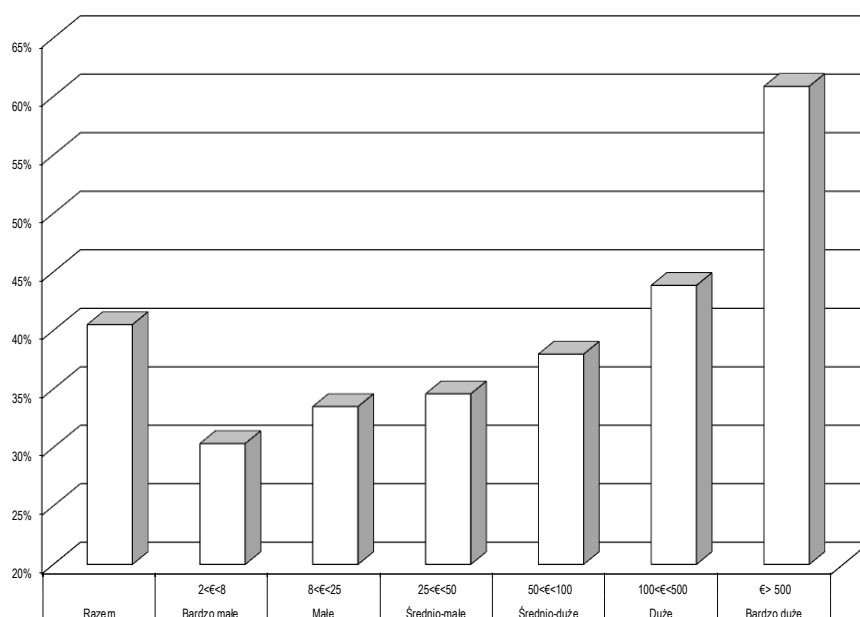
Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro), w których przewyższył on wartość produkcji. W pozostałych grupach gospodarstw koszt ten stanowił od 72 do 93% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.2-13).

Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej mniejszej niż 100 tys. euro relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem wzrastała stopniowo wraz ze zwiększającą się siłą ekonomiczną gospodarstw. W opisaney powyżej zbiorowości koszty bezpośrednie stanowiły od 30% do 44% produkcji ogółem. Jedynie w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) stanowiły one 61% (patrz: Wykres 2.2-14).

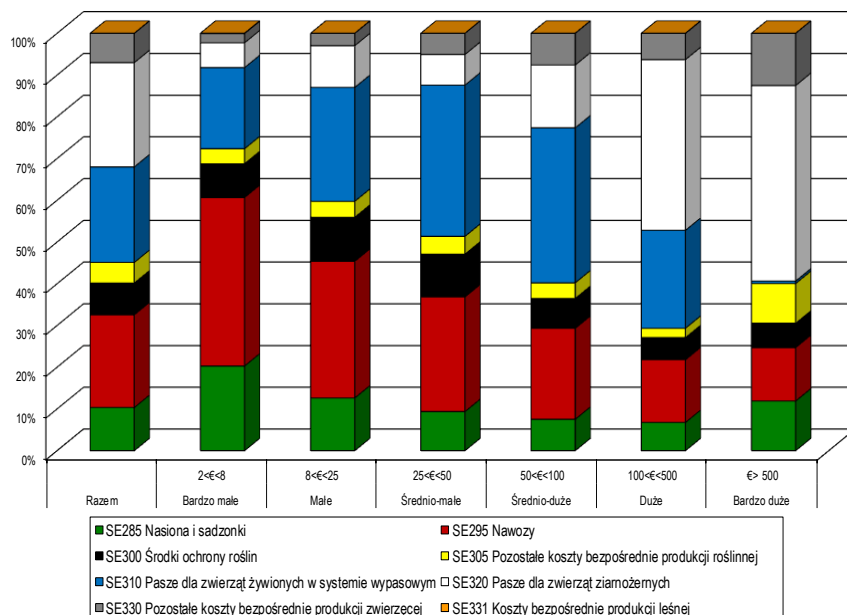
Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych (od 8 tys. do 100 tys. euro SO) najważniejszą pozycję stanowił koszt pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym (patrz: Wykres 2.2-15). W gospodarstwach dużych i bardzo dużych zdecydowanie dominujący był koszt pasz dla zwierząt ziarnożernych. Miało to związek z wysokim udziałem pogłównia tych zwierząt.

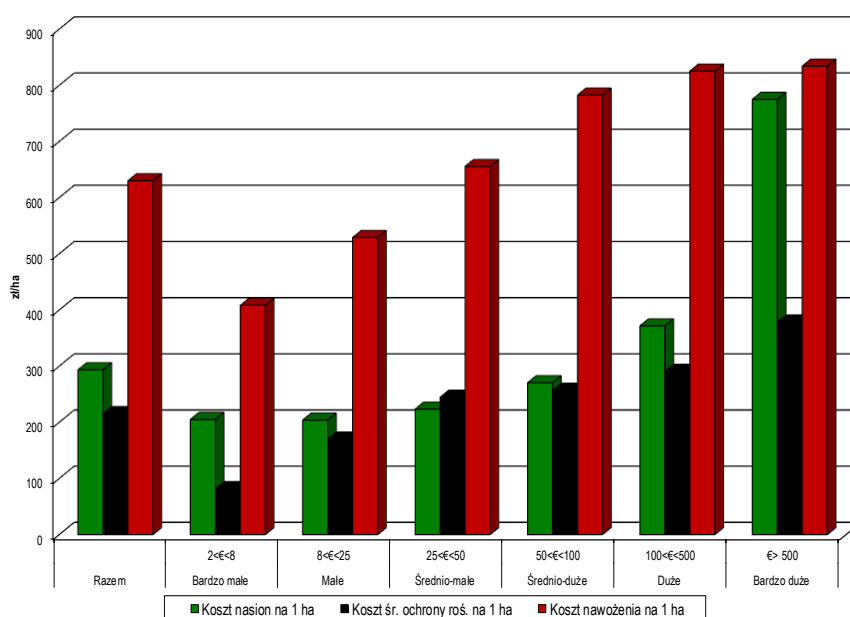
Udział kosztu nawozów był najwyższy w gospodarstwach najślabszych ekonomicznie (40%) i obniżał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, stanowiąc prawie 13% kosztów bezpośrednich w gospodarstwach bardzo dużych. Tendencję malejącą wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw, poza gospodarstwami małymi i średnio-małymi, zauważono także w przypadku udziału kosztu środków ochrony roślin.

Najwyższy udział kosztu nasion i sadzonek był w gospodarstwach bardzo małych (20%). W pozostałych klasach wielkości ekonomicznej był on nieco niższy i wynosił od 7 do 13%.

Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

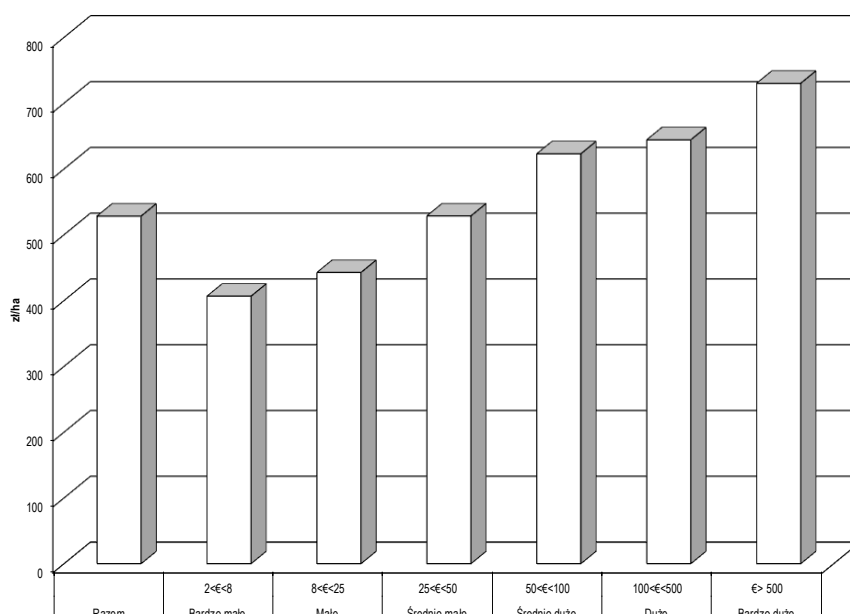
W rozpatrywanych gospodarstwach koszty nasion, nawożenia mineralnego i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych rosły wraz ze zwiększaniem się wielkości ekonomicznej gospodarstwa (patrz: Wykres 2.2-16). Koszty nawożenia 1 ha kształtowały się w granicach od 408 zł w gospodarstwach bardzo małych do 834 zł w gospodarstwach bardzo dużych. Różnica między skrajnymi klasami w przypadku kosztu nasion była trzykrotna. Koszt środków ochrony roślin kształtował się na zbliżonym poziomie w gospodarstwach średnio-małych i średnio-dużych, wynosił odpowiednio 244 oraz 256 zł/ha.

Wykres 2.2-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

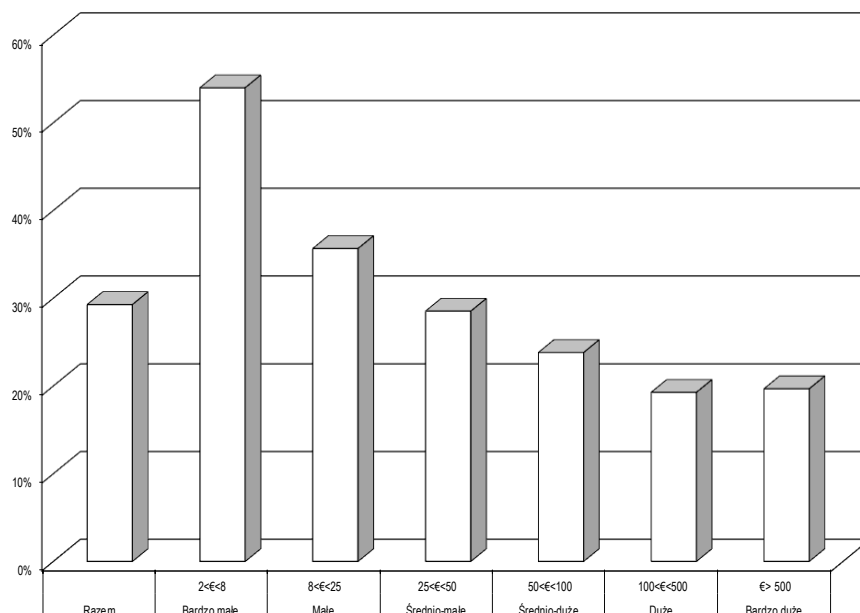
Analogiczny trend do opisanych na wykresie 2.2-16 kosztów dotyczył kosztów energii elektrycznej i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-17). Koszty te oscylowały pomiędzy 406 zł (gospodarstwa bardzo małe) a 730 zł (gospodarstwa bardzo duże), co stanowiło prawie 2-krotną różnicę między skrajnymi klasami wielkości ekonomicznej.

Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa (spadek od 54 do 19%) - patrz: Wykres 2.2-18.

Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

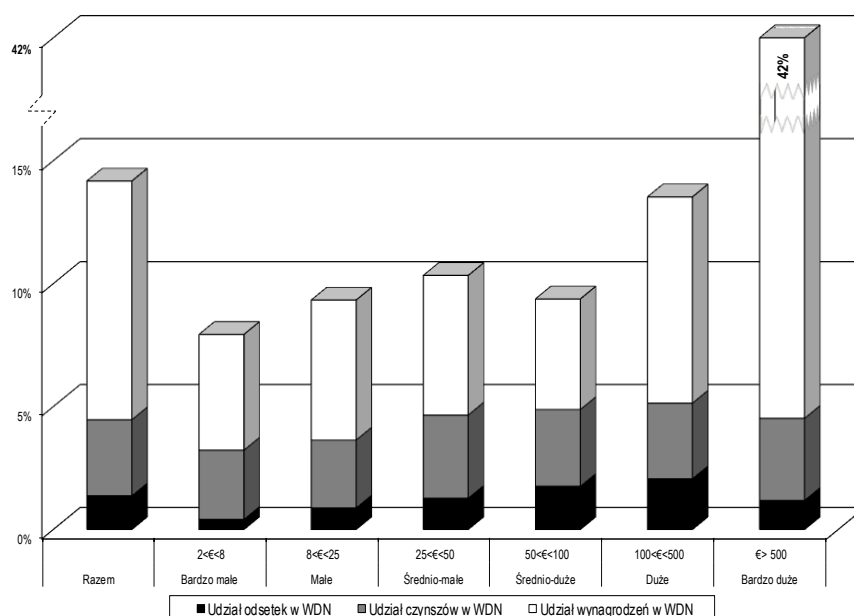

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje, jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów¹³.

W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej szczególną uwagę zwracają gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro), w których 47% wartości dodanej netto przeznaczone było na ich pokrycie. Relacja ta była czterokrotnie większa niż w gospodarstwach z klas od 25 do 100 tys. euro. Potwierdza to fakt znacznie bardziej intensywnego wykorzystania przez bardzo duże gospodarstwa czynników zewnętrznych, a przede wszystkim pracy najemnej (udział wynagrodzeń w wartości dodanej netto stanowił ok. 42%, tj. 90% kosztów czynników zewnętrznych). Powoduje to, że gospodarstwa bardzo duże są najbardziej wrażliwe na zmiany wynagrodzeń na rynku pracy w stosunku do pozostałych gospodarstw w polu obserwacji (patrz: Wykres 2.2-19).

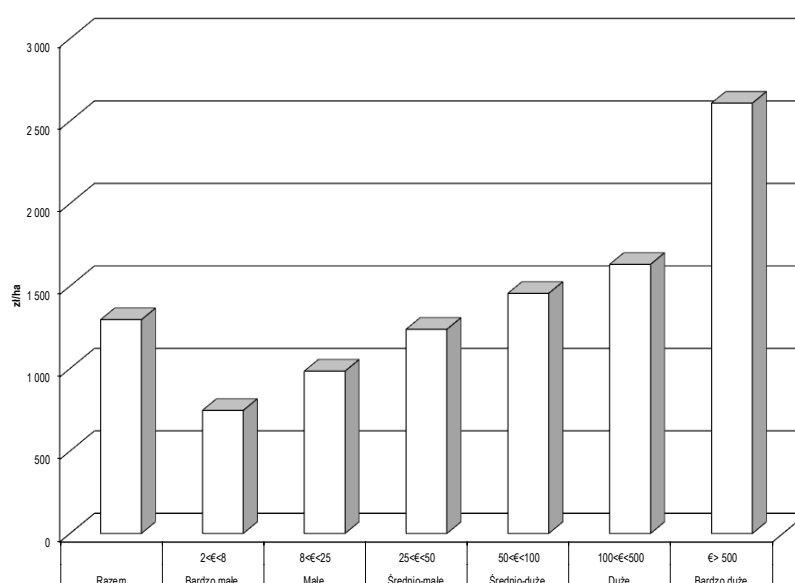
¹³ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 2.2-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej

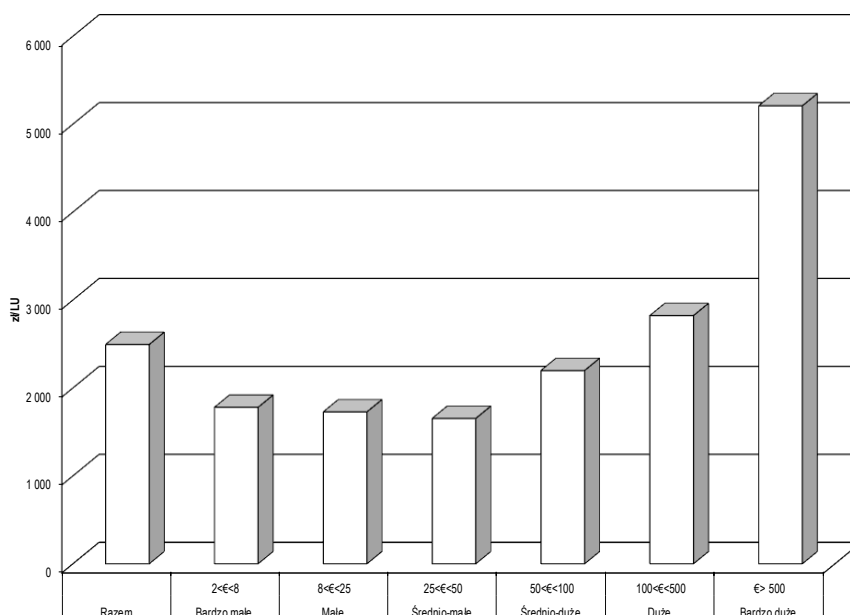
Kosztochłonność produkcji roślinnej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw charakteryzują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej kosztochłonność produkcji roślinnej dość równomiernie rosła. W gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) koszty produkcji roślinnej na 1 ha osiągnęły poziom 746 zł/ha, a w gospodarstwach bardzo dużych ponad trzykrotnie więcej (2 608 zł/ha). Związane to było niewątpliwie ze stosowanymi technologiami produkcji, ale także z większym udziałem wysokonakładowych gospodarstw ogrodniczych w wyższych klasach wielkości ekonomicznej (Wykres 2.2-20).

Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

Kosztochłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich na 1 LU jest także wyższa w gospodarstwach większych ekonomicznie (patrz: Wykres 2.2-21). W gospodarstwach bardzo małych, małych i średnio-małych różnice były nieznaczne, a najwyższe koszty poniosły gospodarstwa bardzo duże o sile ekonomicznej powyżej 500 tys. euro SO. Wpłynęło na to zróżnicowanie struktury pogłowia zwierząt oraz system żywienia. Gospodarstwa małe częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują tańsze pasze własne.

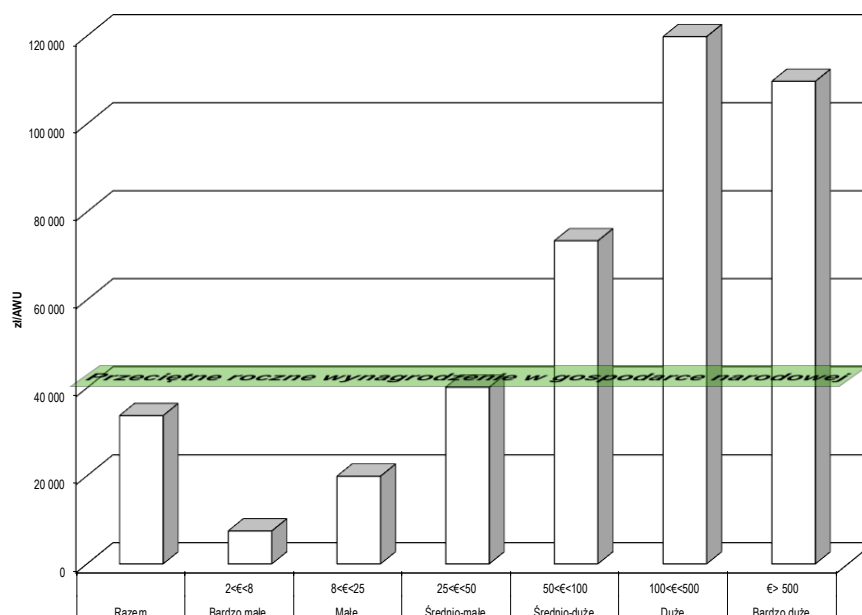
Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie wartość dodana netto wypracowana w rolnictwie przez osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą stanowiła średnio 80% przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej¹⁴. Wystąpiły jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej. Gospodarstwa o sile ekonomicznej od 50 tys. euro, uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętną płacę netto (w gospodarstwach dużych nawet trzykrotnie), podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro nie osiągnęły parytetu dochodowego. Szczególnie dotyczyło to gospodarstw bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro), w których wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła 17% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 2.2-22).

¹⁴ Patrz: przypis 8, na str. 27.

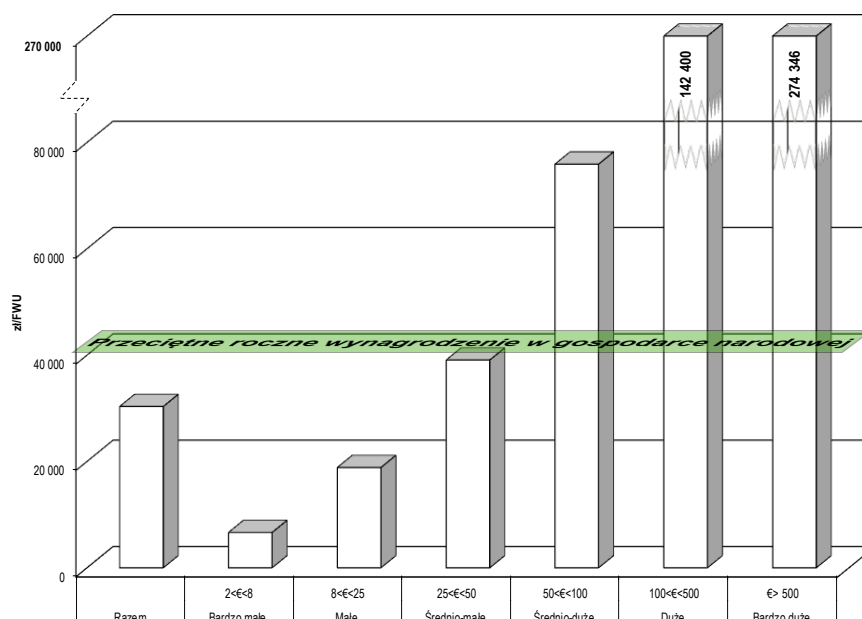
Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

Bardzo podobną sytuację, jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną, można zaobserwować analizując rozkład dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą¹⁵. Jednakże skala dysproporcji jest tu zdecydowanie większa, szczególnie w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo jest ponad sześciokrotnie wyższy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 2.2-23). Należy przypomnieć, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

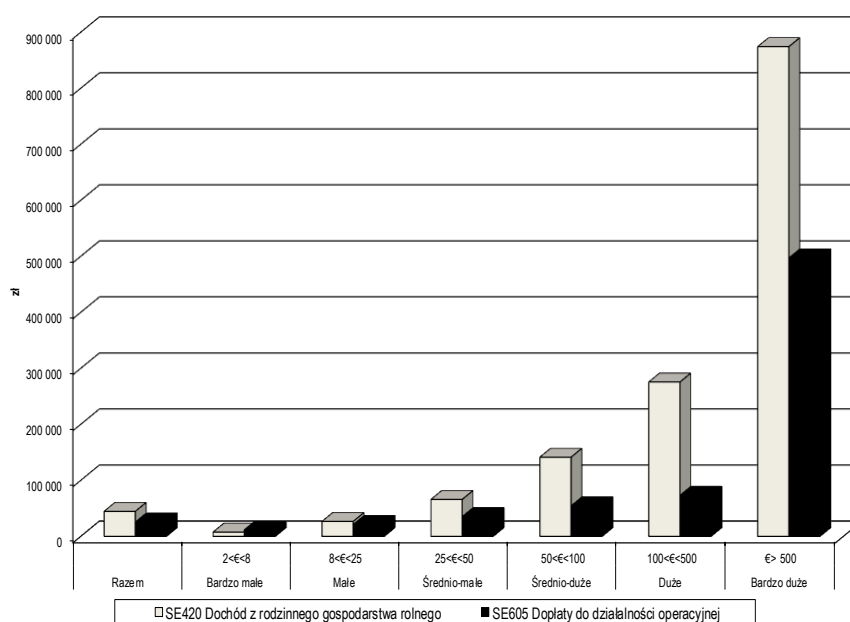
¹⁵ Uwaga, należy pamiętać, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny obliczony jest tylko dla gospodarstw rolnych, w których występują nakłady pracy własnej (SE015>0).

Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

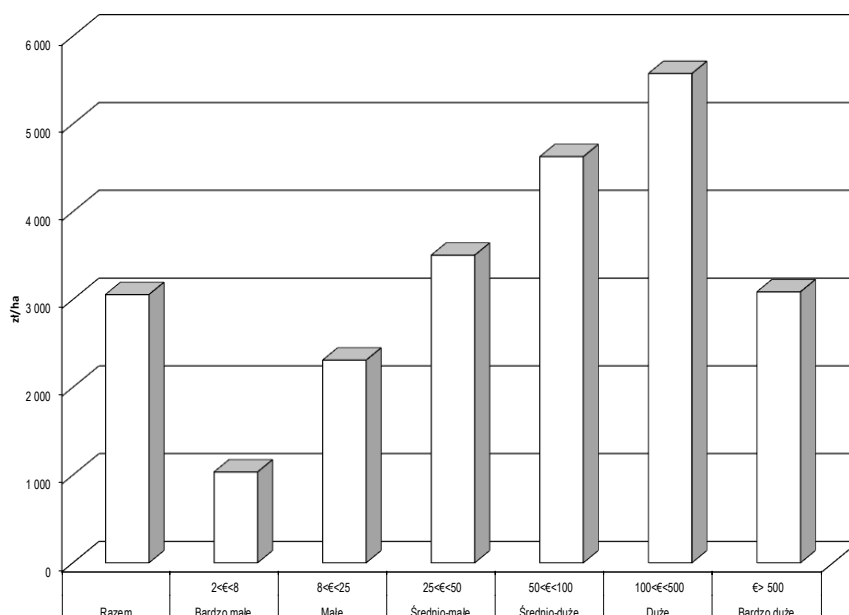
Największą zależność gospodarstw od dopłat do działalności operacyjnej odnotowano w grupie podmiotów bardzo małych – od 2 tys. do 8 tys. euro SO (poziom dopłat stanowił tu 152% dochodu). Relacja dopłat do dochodu wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zmniejszała się, osiągając poziom 56% w przypadku gospodarstw bardzo dużych (Wykres 2.2-24).

Wykres 2.2-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

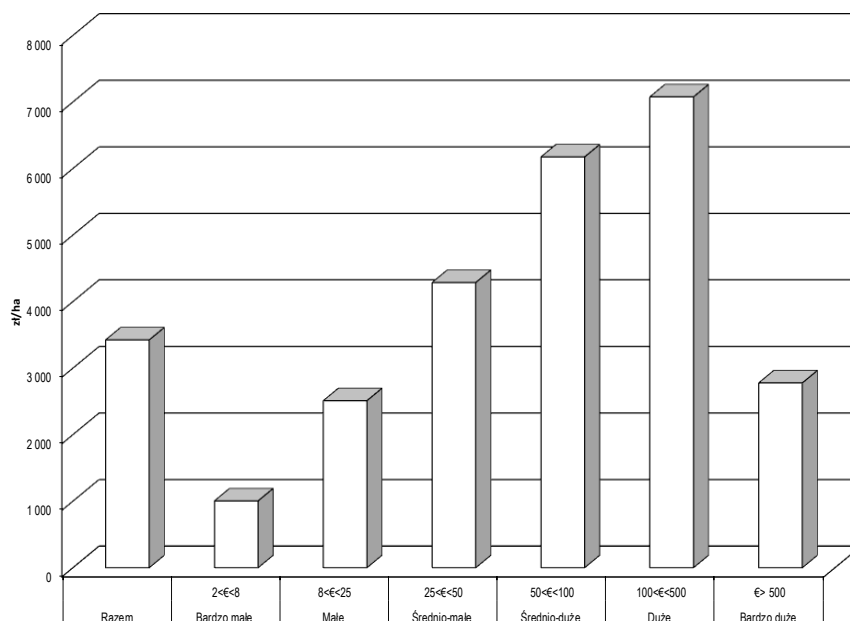
Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność wykorzystania ziemi w danej grupie gospodarstw. Wartość ta rosła w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw, aby osiągnąć w gospodarstwach dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) poziom 5 573 zł/ha, prawie dwukrotnie więcej niż średnio w gospodarstwach badanej zbiorowości (patrz: Wykres 2.2-25), natomiast w gospodarstwach bardzo dużych wyniosła 3087 zł/ha.

Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

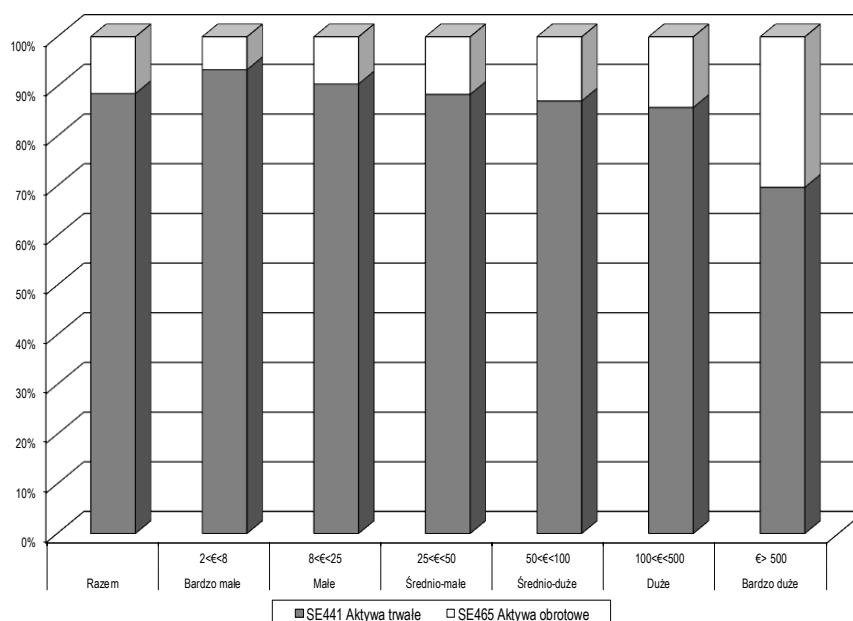
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 hektar własnych użytków rolnych - jego poziom rósł równomiernie w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw (do grupy gospodarstw dużych). Najlepszy wynik pod tym względem osiągnęły gospodarstwa duże (od 100 tys. do 500 tys. euro SO) - prawie 7,5 tys. zł/ha (patrz: Wykres 2.2-26).

Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Z analizy struktury aktywów wynika, że we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej, aktywa obrotowe nie przekroczyły 30% aktywów ogółem, a zatem większość gospodarstw opierała swoją działalność na aktywach trwałych (patrz: Wykres 2.2-27).

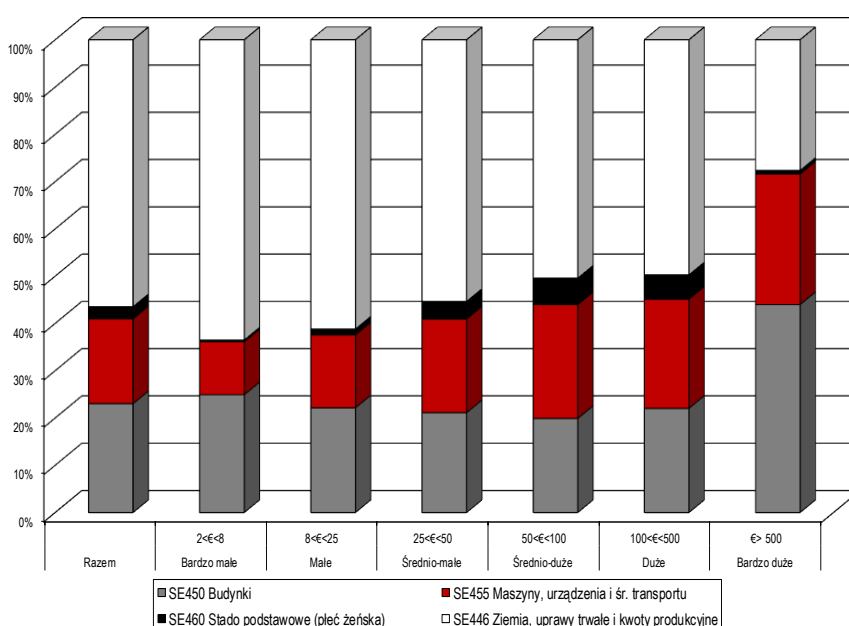
Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

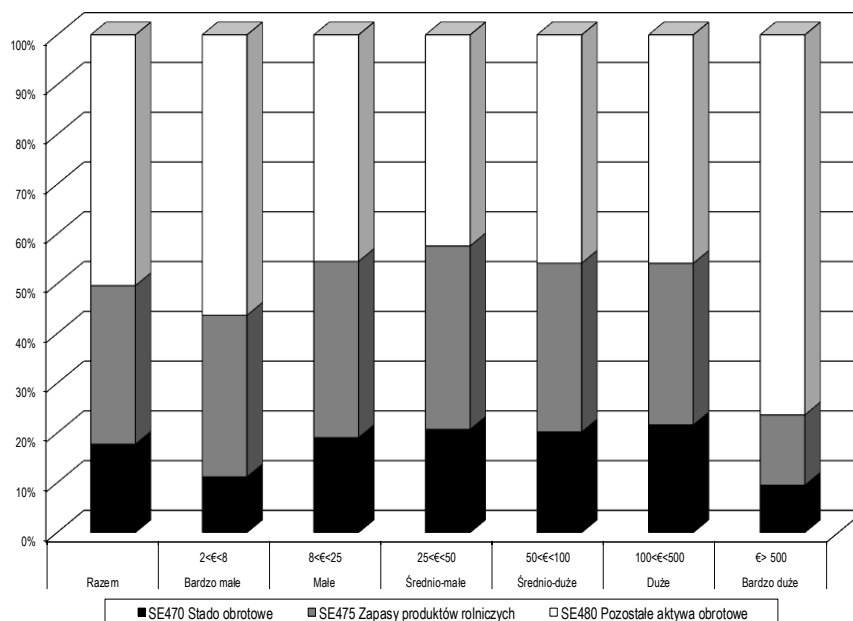
We wszystkich grupach gospodarstw w strukturze aktywów trwałych znaczący udział miały ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (patrz: Wykres 2.2-28). Średnio stanowiły one 56%

wszystkich aktywów trwałych. Znaczenie ziemi i upraw trwałych malało jednak wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Drugim ważnym składnikiem środków trwałych były budynki i budowle, których udział średnio w zbiorowości wynosił 23%. Udział maszyn, urządzeń i środków transportu systematycznie wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw o sile ekonomicznej do 100 tys. euro SO (od 11% do 24%), by w gospodarstwach dużych zmniejszyć się do poziomu 23%, a w gospodarstwach bardzo dużych osiągnąć poziom 28%. Najmniejszy udział w aktywach trwałych miało stado podstawowe, które w żadnej grupie gospodarstw nie przekroczyło 6%. Największym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże.

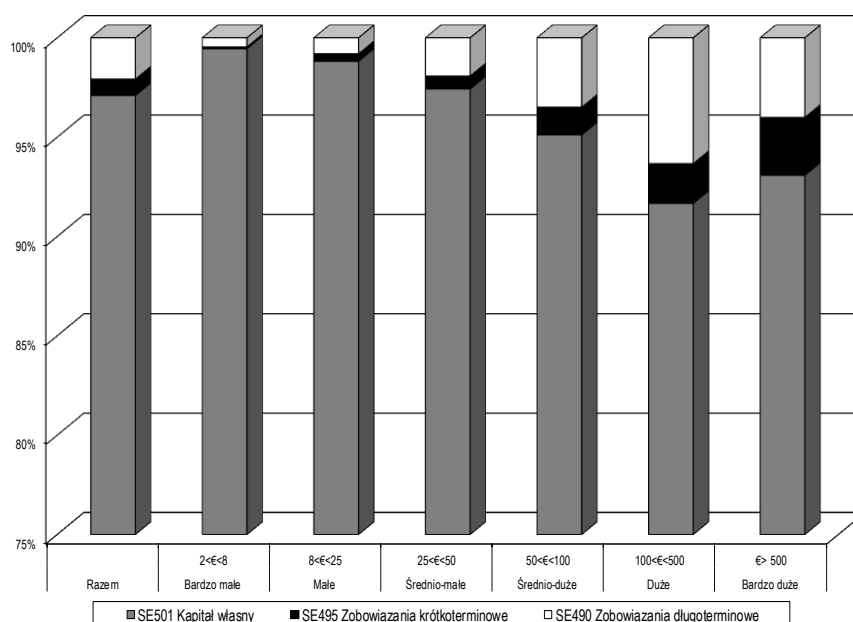
Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W strukturze aktywów obrotowych w gospodarstwach wszystkich klas wielkości ekonomicznej przeważający udział stanowiły pozostałe aktywa obrotowe (50% zbiorowości; patrz: Wykres 2.2-29). Na drugim miejscu uplasowały się zapasy produktów rolniczych (32%), a w dalszej kolejności stado obrotowe, które stanowiło około jedną czwartą wartości aktywów obrotowych całej zbiorowości. W poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej było to od 9% (gospodarstwa bardzo duże) do 22% (gospodarstwa duże).

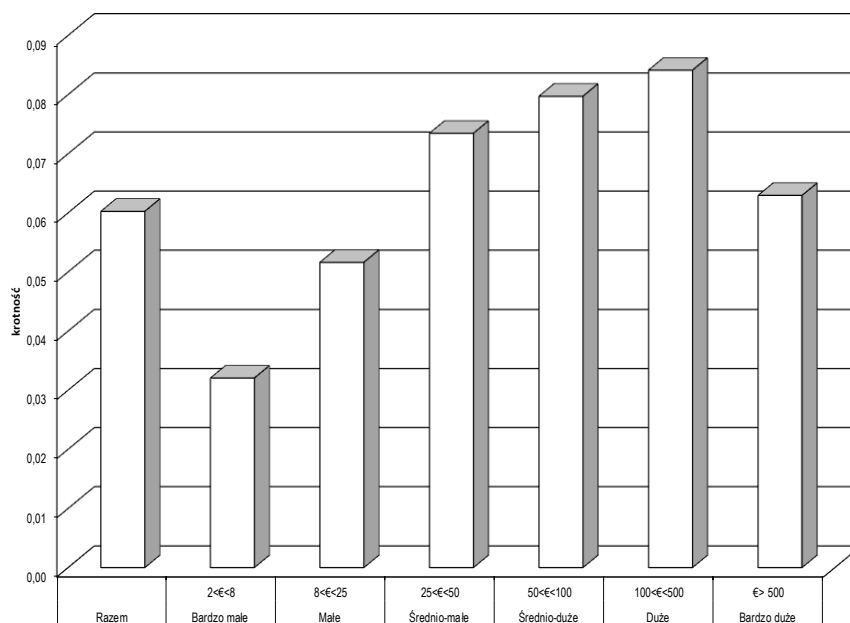
Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Struktura pasywów wskazuje na zdecydowaną przewagę kapitału własnego we wszystkich grupach gospodarstw (patrz: Wykres 2.2-30). Prawidłowością był zwiększający się udział kredytów w pasywach wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Jest to zjawisko powszechne, gdyż gospodarstwa większe są bardziej skłonne do finansowania działalności i inwestycji ze źródeł obcych. Zadłużenie gospodarstw dużych (o wielkości ekonomicznej od 100 tys. euro) wynosiło 8% i przeważały w nim zobowiązania długoterminowe, których wartość była ponad 3-krotnie wyższa od zobowiązań krótkoterminowych.

Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Analiza aktywów i pasywów gospodarstw rolnych podzielonych według klas wielkości ekonomicznej wykazała wzrost kapitału pracującego wraz ze wzrostem siły ekonomicznej (poza gospodarstwami bardzo dużymi). Różnica w wartości tego kapitału pomiędzy gospodarstwami dużymi i bardzo małymi była prawie trzykrotna.

Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (patrz: Wykres 2.2-31) wzrastał dość równomiernie wraz ze wzrostem klasy ekonomicznej. W gospodarstwach dużych zwrot ten był najwyższy, co oznacza, że jednostki te charakteryzowały się najwyższą efektywnością środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa.

Wnioski

1. Gospodarstwa regionu Mazowsze i Podlasie (795) stanowiły największą część (prawie 46%) ogólnej liczby gospodarstw pola obserwacji Polskiego FADN. W analizowanym regionie dominowały gospodarstwa o typie „uprawy polowe” (39% gospodarstw), ponad 24% stanowiły gospodarstwa o mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej, nieco mniej (ponad 17%) – gospodarstwa mleczarskie. Tych ostatnich było relatywnie najwięcej w porównaniu do innych regionów. Gospodarstwa nastawione na uprawy polowe użytkowały najwięcej zasobów ziemi w rozpatrywanym regionie (ponad 34%) w porównaniu do innych typów rolniczych, niewiele mniej (ok. 31%) – gospodarstwa mieszane. Jednostki specjalizujące się w chowie krów mlecznych skupiały jedną piątą zasobów ziemi. Ponadto, w gospodarstwach mleczarskich i mieszanych skoncentrowana była znaczna część pogłowia zwierząt z regionu 795 (odpowiednio: 44% i 30%). Najwyższe nakłady pracy ogółem wyrażone w osobach pełnozatrudnionych angażowane były w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (32%), prawie 25% - w gospodarstwach mieszanych. Gospodarstwa mleczarskie z analizowanego regionu absorbowwały relatywnie dużą część ogółu nakładów pracy w stosunku do pozostałych trzech regionów (ok. 20%, względem 8-11% w innych regionach). Przy czym rolnicy z tych gospodarstw prowadzili swoją działalność prawie wyłącznie w oparciu o nakłady pracy własnej.
Największy udział w generowaniu Standardowej Produkcji (SO) miały gospodarstwa mleczarskie (prawie 27%), a w dalszej kolejności gospodarstwa mieszane (ponad 24%) oraz nastawione na uprawy polowe (ponad 20%).
2. 91% towarowych gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie to gospodarstwa z grupy małych, a zatem te o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro SO.
3. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych uzyskały gospodarstwa ogrodnicze (13 877 zł) oraz gospodarstwa duże o wielkości ekonomicznej od 100 tys. do 500 tys. euro (5 573 zł). Na przeciwnym biegunie, z wartościami najniższymi, znalazły się gospodarstwa o typie „zwierzęta trawożerne” (1 703 zł) oraz gospodarstwa bardzo małe – od 2 tys. do 8 tys. euro (1 034 zł).
4. Spośród analizowanych grup gospodarstw najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny uzyskały gospodarstwa trzodowe (58 930 zł/FWU) i gospodarstwa bardzo duże – powyżej 500 tys. euro (274 346 zł). Natomiast wartość najniższą osiągnęły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych (16 857 zł/FWU) i gospodarstwa bardzo małe – od 2 tys. do 8 tys. euro (6 630 zł). W gospodarstwach pogrupowanych według typów rolniczych dochód ten nie umożliwiał pełnej opłaty pracy własnej rolnika w przypadku gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych, mieszanych,

- nastawionych na uprawy polowe oraz jednostki z przewagą upraw trwałych, jak również gospodarstwa ogrodnicze. Jedynie gospodarstwa mleczarskie i trzodowe były w stanie opłacić pracę własną rolnika i jego rodziny. Natomiast w gospodarstwach pogrupowanych według siły ekonomicznej dochód ten nie pokrył w pełni opłaty pracy własnej w przypadku gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 2 tys. do 50 tys. euro (bardzo małe, małe i średnio-małe).
5. Gospodarstwa o dużej sile ekonomicznej w odniesieniu do słabszych ekonomicznie angażowały więcej ziemi dodzierżawionej, zdecydowanie więcej nakładów pracy najemnej, ponadto wykazywały większą aktywność inwestycyjną, co wiązało się z większą skłonnością do zaciągania kredytów.
 6. Przeciętnie w zbiorowości gospodarstw regionu Mazowsze i Podlasie dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły 57% dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, były więc istotnym źródłem dodatkowych środków pieniężnych dla rolników. Gdyby nie dopłaty, sytuacja dochodowa gospodarstw bardzo małych uniemożliwiłaby ich egzystencję w dłuższym okresie. Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych były całkowicie zależne od dopłat.
 7. W gospodarstwach ogrodniczych i nastawionych na uprawy trwałe koszty czynników zewnętrznych były wyższe niż w pozostałych typach rolniczych. Główną przyczyną tego była konieczność zaangażowania pracy najemnej z uwagi na wysoką pracochłonność tych rodzajów produkcji.
 8. Zużycie wewnętrzne było wysokie w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt (typy 5, 6, 71) – wynosiło od ok. 9 do 16% produkcji ogółem. Było to związane ze zużyciem dużej ilości pasz własnych. W gospodarstwach mieszanych zaobserwowano również wysoki poziom zużycia wewnętrznego (prawie 13%). Tłumaczy to fakt, że gospodarstwa mieszane to jednostki z relatywnie wysokim udziałem produkcji zwierzęcej.
 9. Przekazania do gospodarstwa domowego były najwyższe (1 – 2% wartości produkcji ogółem) w gospodarstwach bardzo małych i małych, czyli tradycyjnych, w których zwykle prowadzona jest mieszana produkcja roślinno-zwierzęca.
 10. Analiza aktywów i pasywów gospodarstw rolnych z regionu Mazowsze i Podlasie wykazała w 2020 roku dodatni kapitał pracujący, co oznacza że w gospodarstwach tych po uregulowaniu zobowiązań krótkoterminowych, została pewna część majątku obrotowego. Zatem można wnioskować, że większość gospodarstw była względnie bezpieczna w sytuacji ewentualnych trudności z płatnościami za sprzedane produkty czy ze ściąganiem należności i były w stanie finansować swoją bieżącą działalność. Stopień tego bezpieczeństwa był jednak zróżnicowany w zależności od typu rolniczego i klasy wielkości ekonomicznej.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB